

286.915

ung

71

286915

A

JOGTÖRTÉNET TANÍTÁSA HAZÁNKBAN.

IRTA

BALOGH JENŐ.

*Különlenyomat a Budapesti Szemle 1905. évi februári
füzetéből.*

BUDAPEST.

1905.

1870

1871

1872

1873

A
JOGTÖRTÉNET TANITÁSA
HAZÁNKBAN.

IRTA

BALOGH JENŐ.

*Különlenyomat a Budapesti Szemle 1905. évi februári
füzetéből.*

BUDAPEST.

1905.

~~hang: 8~~
~~1074~~

286915

N.M. MUSEUM KÖNYVTÁRA
II. Nyomd. Névodéknapló
1905 év 28. sz.

Dr. Timon Ákos egyetemi tanár úr a *Jogállam* című folyóirat III. évfolyamának 441—455. lapjain megjelent cikkével *) a jogtanári testületek tanácskozó szobáiból a jogi szaksajtó hasábjaira vitte át azt a még el nem döntött kérdést, hogy a jogtörténeti tanszakok hazánkban jövőre miképen taníttassanak?

Ez a kérdés a budapesti tudományegyetem jog- és államtudományi karán évek óta több ízben bizottsági és kari tanácskozások tárgya volt; arra nézve a budapesti tudományegyetem tanácsa is nyilvánította véleményét, de más jogi főiskolák álláspontját még nem ismerjük.

A kérdés kétségekivül jogi oktatásunknak egyik fontos kérdése, mert ennek megoldásától függ, hogy egyik alapvető jogi tanszak, az alkotmány- és jogtörténet jövőben egyetemeinken és jogakadémiáinkon minő keretekben és minő irányban adassék elő, illetőleg kérdeztessék, sőt ettől a megoldástól függ az is, hogy a többi tanszakok előadása körében a jogtörténeti fejtegetések minő keretekbe foglaltassanak?

Nézetem szerint T. úr cikkének megjelenése által bizonyos mértékig kötelességévé vált mindenkinek, a ki T. úrtól eltérő állásponton van, hogy tudományos nézetét sajtó útján is kifejtse s így lehetővé tegye azt, hogy az illetékes hatóságok a minden oldalról nyilvánított vélemények alapján, a különböző felfogások érveinek gondos mérlegelése útján dönhessenek.

E köteleesség átérzése birt rá, hogy e kérdéshez szóljak

*) A cikk *Az alkotmány- és jogtörténet tanítása hazánkban* cím alatt külön lenyomatban is megjelent és a *Budapesti Szemle* szerkesztőségének is megküldetett.

és pedig annnyival inkább, mert évek óta hiába várom, hogy az ellenkező álláspontok képviselői, pedig tudom, hogy több-
ben vannak, az eddigi tanácskozásokban és a tanszéken többször hangoztatott álláspontjukat nyomtatvány útján kifejtsek és a ki csak T. úr említett cikkét, vagy a T. úr könyvéről, illetőleg cikkének visszhangja gyanánt a napi lapokban megjelent sok dicséretet (l. alább III. alatt) olvassa, azt fogja gondolni, hogy a vérszerződés óta a magyarok semmi iránt nem értettek annyira egyet, mint arra nézve, hogy a jogtörténetet csakis úgy és olyan keretekben kell előadni, a mint azt T. úr könyvében és cikkében kifejtette.

Bevezetésül kettőt kell előrebocsátanom:

1. T. úr a felvetett kérdésre a feleletet határozottan és erős önérzettel így adja meg: «A jogtörténet tanítása és tudományos művelése Magyarországon a jövőben csakis amaz irányelvek, ama módszer és rendszer alapján történhetik sikeresen, a melyet idevágó könyvemben *) érvényre emelni törekedtem.» (Id. cz. 441. lap.)

Ezzel szemben mindenekelőtt kizárni óhajtom az alábbi fejtegetésekből azt, hogy e tanszakot a jövőben mely irányban kell «tudományosan művelni?»

Hogy valaki «minő irányelvek, módszer és rendszer szerint» műveljen tudományosan valamely tanszakot, az nemcsak az illetőnek tudományos egyéniségétől, a mi ismét évtizedről-évtizedre változhatik, hanem az illető tanszagnak és segédtudományainak fejlettségétől is függ, valamint szoros összefüggésben áll a tudományos kutatásoknak folytonos haladásával.

Igaz, még a XVIII. században ilyenforma tudományos egyedárúság egyes tanszakok művelésében meg volt valósítva. A magyar kir. helytartótanács 1770 október 29-én a kir. m. tud. egyetem számára kihirdetett tanulmányi szabályokban egyebek közt azt is előírta, hogy a természetjog tanára «reggel 8-tól 9-ig az egész éven át a természetjogot Martini: *Positiones de lege naturali*, délután a közönséges

*) Magyar alkotmány- és jogtörténet tekintettel a nyugati államok jogfejlődésére. Írta Timon Ákos. I. kiadás. Budapest, 1902.; II. bővített kiadás, 1903. A munka a magyar és a horvát-szlavon országos kormány támogatásával német kiadásban is megjelent; fordította dr. Schiller Bódog.

állam- és nemzetközi jogot, ugyancsak Martini: *Positiones de jure civitatis* című munkája szerint tanítsa.»*)

De ez az előírás is csak az előadások tartására vonatkozott, még akkor sem szabták meg a tudományos művelés irányát és keretét s ezeken az időkön, hála Istennek, túl vagyunk! Épen azért nem tartom valószínűnek, hogy adjon kormány, vagy tudományos testület, a mely kimondja, hogy jövőben a jogtörténetet csakis T. úr könyve szerint lehet tudományosan «művelni.»

Brunner, korábban a bécsi, most a berlini egyetemnek nagynevű tanára, a német jogtörténetírásnak egyik legjelesebb munkása az esküdszék keletkezéséről (*Die Entstehung der Schwurgerichte, 1872.*) írt alapvető munkájában bebizonyította, hogy az esküdszék a frank inquisitióból és a normann perjog egyes tételeiből átvett intézmények alapján Angliában fejlődött ki. Ha T. úr álláspontja helyes volna, Brunnernek Bécsben csakis osztrák, Berlinben csakis német jogtörténetet lett volna szabad művelni, pedig ugyancsak nagy vesztesége volna a tudománynak, ha az esküdszék keletkezéséről most is annyi helytelen nézet volna elterjedve, mint Brunner könyve előtt volt.

Ezenfelül tudom, hogy T. úr tankönyvének «irányelveire, módszerére és rendszerére» nézve már jelenleg is sok szakférfiúnak megvan a maga eltérő fölfogása s bizton reménylem, hogy az újabban szépen megindult részletes kutatások eredményeinek felhasználásával már egy évtized múlva, még inkább hosszabb idő után a magyar jogtörténet tudománya is nagy haladást fog tenni hazánkban, már három-négy évtized elteltével pedig a magyar jogtörténet művelői más «irányelveket, módszert és rendszert» fognak megalkotni, természetesen annak tudatában, hogy tudományos kutatásaik eredményét ismét utódaik viszik majd tovább. Kár volna tehát a haladás útját tilalommal elvágni.

2. Úgy hiszem, bevezetésül igazolnom kell azt is, mily jogczimem van nekem, a büntetőjog, büntető perjog és segéd-tudományaik gyarló munkásának arra, hogy a jogtörténet tanítása kérdésében nyilatkozzam?

*) L. dr. Pauler Tivadar: *Adalékok a hazai jogtudomány történetéhez.* 282. l.

Legyen szabad erre nézve felemlítenem, hogy két évtized óta, a mely időtől fogva jogirodalmi kísérleteket tettem, mindig kiváló előszeretettel, sőt egyes munkáimban *) első-sorban foglalkoztam jogtörténeti kutatásokkal.

Nyomatékosabban vélem igazolhatni e cikk megírását annak kiemelésével, hogy nekünk, más jogi tanszakok művelőinek is világosan tudnunk kell azt, hogy tanszakunkra nézve mit tanítanak a jogi tanfolyam korábbi tanévei alatt jogtörténet czimén hazánkban?

Például ha a büntetőjog tanára arról győződne meg, hogy T. úr könyve csak 1308-ig, egyes irányokban pedig csak 1116-ig tárgyalja a magyar büntetőjog fejlődését s az 1308-tól a XIX. század végéig, tehát hat évszázadon át mutakozó fejlődésről nem tartalmaz kielégítő adatokat; különösen, ha látná, hogy a magyar jogtörténet hallgatói ezen előadásokból még sejtélemmel sem bírnak arról, hogy a jelenkori büntetőjogok és büntető perjogok (köztük a magyar is) a XVIII. század végén, illetőleg a XIX. század elején bekövetkezett nagy átalakulások eredményein nyugszanak, akkor büntetőjogi előadásaiban lesz kénytelen, mindenesetre több héten át, ezzel a több százados jogfejlődéssel tüzetesen foglalkozni.

Szóval az, hogy mit adnak elő az egyetemeken vagy jogakadémiákon az első éves joghallgatóknak a jogtörténetből s mit tanulnak meg ők az I. alapvizsgára? — az nem egyedül a jogtörténet tanításának kérdéséhez tartozik, hanem legközvetlenebbül érinti a később előadott tanszakok tanárait is.

Az alábbiakban tehát nem avatkozom hivatatlanul olyan tanszakra vonatkozó kérdésekbe, a melyekhez hozzászólni nem vagyok illetékes. Szándékosan nem szólok ahhoz, mikép taníttassék az alkotmányfejlődés vagy a magánjog története? De viszont az általam művelt tanszakok művelése közben szerzett tudományos meggyőződésemnél fogva úgy érzem, nemcsak jogom, de egyenesen kötelességem vizsgálni azt: vajon oktatásügyi érdekekből és a fiatal magyar jogász-

*) *A sértett fél jogköre a büntetőjogban.* (1887.) 7—126. l.; *A bűnvádi perrendtartás magyarázata.* I. kötet (1898.) 23—167. l. és III. kötet (1899.) 483. és köv. l.; *Magyar bűnvádi eljárási jog.* I. kötet több helyütt, főleg 22—99. l.

nemzedék tudományos ismereteinek és látkörének megadására elégséges-e az, a mit a hallgatók a büntetőjog és büntető perjog története czimén a magyar jogtörténeti előadásokból tanulnak, s ha nem elégséges, a jövőben mit kellene a jogtörténeti fejtegetésekben előadni és mit kellene meghagyni a büntetőjog tanára számára?

Világos, hogy azokhoz az ismeretekhez, melyeket az első éves joghallgatók a jogtörténeti előadásokból szereztek, kell nekem fűznöm a büntetőjog, bírósági szervezet és a büntető perjog tételeinek előadását és szükség esetében ki kell egészítenem vagy egészen újra kell előadnom azokat a jogtörténeti adatokat, a melyek ismeretét a saját szakmáim megértéséhez mellőzhetetlennek tartom. Például ha a harmad- vagy negyedéves joghallgatónak, a ki a magyar büntetőjog fejlődését csak 1308-ig hallotta, a magyar jogtörténet előadásából sejtelve sincsen arról, hogy a XIV. századtól kezdve nyomozó rendszer fejlődött ki Európa continensének mindegyik államában, és bizonyos irányokban Magyarországon is; vagy ha azért, mert a magyar jogtörténet előadásában az ügyészséget stbi nem is hallotta megemlíteni, — azt hiszi, hogy az ügyészség intézményét 1871-ben a magyar törvényhozás «gondolta ki», akkor én kénytelen vagyok, mint a büntetőjog tanára, több évszázadra terjedő jogtörténeti fejlődést megismertetni a hallgatókkal és kimutatni előttük azt, hogy a nyomozó rendszert, illetőleg az egész bírósági és ügyészségi szervezetet és sok más jogszabályt és intézményt elődeink, illetőleg törvényhozásunk Nyugoteurópából vették át, s hogy azok ott sem pattantak ki egyszerre valamely törvényelőkészítőnek agyából, hanem szintén évszázados jogfejlődésnek termékei. Szóval úgy vélem, nemcsak a jogtörténészek, hanem minden jogi tanszaknak művelője, a ki ezt a tanszakot (a mi némely tárgyaknál egyenesen mellőzhetetlen) jogtörténeti alapon akarja előadni, s a ki hozzá lelkiismeretes tanár s ez okból előadásait a hallgatók okulása végett a korábbi tanévek eredményeihez akarja kapcsolni, — a saját szakmájára nézve nemcsak jogosított, hanem egyenesen köteles is véleményyt formálni arra nézve, «minő irányelvek, módszer és rendszer szerint» adassék elő a jogtörténet hazánkban?

I. A jogtörténet irodalmi feldolgozásának és tanításának előzményei.

1. Évezredekre terjed az alkotmányoknak és jogrendszereknek fejlődése, de az alkotmány és jogtörténetnek, mint tudománynak irodalmi feldolgozása a külföldön is csak újabb keletű.

Pollock oxfordi és Maitland cambridge-i tanárok könyvéből (*The history of english law*) az I. kötet 1895-ben jelent meg. A francia Glasson és Viollet a nyolczvanas években, az olasz Pertile 1890-ben tették közzé munkáikat; Eichhorn, a ki a német alkotmány- és jogtörténetet önálló tanzakká emelte, 1808—1823 közt írta meg könyvét.

2. Hazánkban e tanszak egyes részeinek már a XVIII. században és a XIX. század elején voltak művelői;*) főiskolai tanáraink pedig saját tanszakuk jogtörténetét megírták és előadták, de a jogtörténet külön tárgy gyanánt nem adatott elő.

Az abszolút kormány alatt egyetemünkön is a «német birodalmi és jogtörténet» előadása volt előírva és pedig Phillipsnek könyve szerint, de hogy ezek is hazafias, magyar szellemű előadások voltak, arra nézve boldogult Wenzel Gusztávnak, a jogtörténet akkori tanárának hallgatóitól**) tudjuk, hogy Wenzel «tényleg mindig másról beszélt, mint Phillips, továbbá, hogy magyarul adott elő és hogy «ügy csoportosítá az eseményeket» és akként beszélt őseink dicső emlékéiről, hogy «gyűjtő hatást idézett elő fiatal hallgatóinál».

A jog- és államtudományi karnak 1861 július 10-éről Wenzel Gusztáv és Pauler Tivadar kezdeményezésére tett előterjesztése alapján a német jogtörténet helyébe «az általános európai jogtörténet» előadása iratott elő.

Szemben a később (III. alatt) említett cikkíró urak gyanúsításaival, szükséges itt is kiemelni, hogy ezen «általános» vagy mint később nevezték «egyetemes» jogtörténet előadását nem hazafiatlanságból, illetőleg nem a «nemzeti öntudat» hiányából kezdeményezték. Wenzel, német származása daczára, jó magyar volt, sőt Horvát Istvánnak ma-

*) Erről alább 176—177. l. szók.

**) L. Vécsey Tamás emlékbeszéde Wenzel fölött. (*Akadémiai emlékbeszédek*. VIII. köt. 5. sz. 39. l.)

gyar fajszeretetével töltötte be tanszékét (Vécsey emlékbeszéde 78. l.); Pauler Tivadar pedig a mintaszerű tanár kötelességtudásával, komoly és csendes, a büntetőjogban épen korszakos írói munkásságával több hasznára vált nemzetünknek, mint azok a czikkíró urak, a kik a tudománynak komoly kérdéseit is hazafias phrasisokkal akarják eldönteni. Pedig a jogtörténet előadásának kereteit és módozatait nem hangzatos jelszavak, különösen nem a hazafiság jelszava mellett, és nem is a tájékozatlan nagyközönség előtt a népszerűséget keresve, — hanem a tudományos igazság szempontjából kellett akkor is, kell most is megoldani.

S nemcsak azért volt szükség az általános jogtörténet előadására, mert a hazainak rendszere a hatvanas években nem volt még kellőleg kiépítve, hanem szükség volt marandó tárgyi okokból is. Ezek kifejtését alább (IV. alatt 190. és köv. l.) kísérlem meg.

1871-ben egyetemünkön a magyar jogtörténetnek külön tanszéke szervezetett és ennek betöltésétől fogva 1891-ig a budapesti egyetemen a jogtörténetet Wenzel Gusztáv és Hajnik Imre adták elő és pedig a különböző félévekben, majd az egyetemes jogtörténetet «tekintettel a magyar jogtörténetre» (Wenzel előadta a «legújabb időkig» is); majd e mellett külön főcollegiumban a magyar alkotmány- és jogtörténetet is, illetőleg special-collegiumokban annak egyes részeit, így a magyar magán-, büntető- és perjog történetét is. *)

T. úr 1891-ben neveztetett ki egyetemi tanárrá. Az ő kezdeményezésére 1892-ben előiratott, hogy a magyar alkotmány- és jogtörténet az egyetemes mellett kötelező főcollegiumban adandó elő és az alapvizsgán az európai jogtörténettel egyenlő mértékben kérdezendő.

Ez helyesen történt és T. úrnak, illetőleg közoktatásügyi kormányunknak érdeme.

*) L. az egyetem tanrendjének a jog- és államtudományi karra vonatkozó részét az 1871/2—1891/2. tanévekben.

II. Az ősi államszervezetben gyökerező, «önálló és a külföldiekénél tökéletesebb magyar büntetőjogi és perjogi intézmények.»

T. úr azt az álláspontját, hogy a jogtörténet «csakis» az ő tankönyve értelmében tanítandó és művelendő, a következő szószerint idézett tételekkel kívánja támogatni. (Idézett czikk 442—444. l.):

a) A magyar nemzet «hatalmas jogalkotó képességével a szomszédos népekétől sok tekintetben eltérő jogrendszert és jogintézményeket létesített, a melyeknek gyökerei még az ősi államszervezet korába nyúlnak vissza» ;

b) téves, hogy «a magyar nemzet nem saját talajából, nem saját jogalkotó képessége alapján fejlesztette a multban jogintézményeit» ;

c) ellenkezőleg, a magyar nép «a többi államalkotó népektől sok tekintetben eltérő és azokénál tökéletesebb, az államiság eszméjének megfelelőbb közjogi, magánjogi, *büntetőjogi és perjogi* intézményeket létesített» ;

d) «sem a francia, sem az angol, sem az olasz, sem az orosz, sem bármely más államalkotó nép jogfejlődése nem egységesebb és nem nyugszik önállóbb nemzeti alapokon, mint a magyar nemzeté».

Én ilyen, az ősi államszervezetben gyökerező, a külföldinél «tökéletesebb és önálló» nemzeti alapokon nyugvó magyar büntetőjogi és perjogi intézményeket nem ismertem ugyan, de örömmel kezdtem tanulmányozni T. úr könyvét, mert — habár jól tudom, hogy tudományos kérdéseket körülunkban nem szabad kizárólag nemzeti szempontból megítélni — mint tetőtől-talpig magyar embernek, mégis csak nagy öröömre vált volna, ha nemzetemnek ilyen intézményeiről meggyőződést szerezhetek.

Mivel bizonyítja tehát T. úr ezen «önálló» és «az ősi államszervezetben gyökerező», a külföldinél tökéletesebb magyar *büntetőjogi és perjogi* fejlődést?

A) Tankönyvének*) a büntetőjogot tárgyaló fejezetét (378. l.) T. úr mindjárt azzal kezdi: «Az ősi államszervezet

*) T. úr művét annak idején az első kiadásból tanulmányoztam, ezért az alábbiakban az első kiadás lapszámaira hivatkozom.

korában fennállott büntetőjog alapelveit nem ismerjük», s folytatja azzal, hogy a krónikák adatai e részben is «hiánysak és nem egészen megbízhatók».

Ugyane kornak peres eljárásáról a Tankönyv 435. lapján (2. bek.) ezt olvasom: «A régi magyar peres eljárást úgy, a mint az ősi államszervezet korában fennállott, nem ismerjük».

Megvallom, a büntetőjog és a peres eljárás tekintetében egyáltalán nem bírom érteni, miképen állítható, hogy azok gyökerei az «ősi államszervezet korába nyúlnak vissza» és hogy ezek a «büntetőjogi és perjogi intézmények» (szó szerint így; *Jogállam* 1904. évf. 444. l. első sor) «a többi államalkotó népekénél tökéletesebbek, az államiság eszméjének megfelelőbbek». (*Jogállam* 443. l. utolsó sor.) Ha az ősi államszervezet korában még az alapelvekre nézve sem tudunk semmi megbízhatót, a mint ezt T. ur maga őszintén bevallja, akkor miképen ismerhetők fel azok az ebbe a korba visszanyúló gyökerek, melyekből az «önállóbb s tökéletesebb» magyar büntetőjog és perjog kinőtt?

B) Még sajtóságosabb T. úrnak következő tanítása: A Szt. István, Szt. László és Kálmán decretumaiban «előtünk álló büntetőjog sok tekintetben megegyezik és ugyanazon alapelveken nyugszik, mint a nyugati államokban uralkodó büntetőjog.*)

Ebből azt a következtetést vonhatjuk, hogy egyrészt nálunk már az ősi államszervezet korában hasonló büntetőjogi elvek uralkodtak; másrészt, hogy a királyság megalapítása és a keresztyénség felvétele után a királyság és az egyház egyaránt a nyugati államokban dívó büntetőjog rendszert törekedett meghonosítani.» (*Tankönyv* 379. l. utolsó és 380. l. első bek.)

Megvallom, soha sem olvastam még ilyen meglepő «következtetést.» Ha valaki «következtetés» alapján akar egész jogrendszereket megállapítani, akkor ne méltóztassék neki az előző jogtörténetíróknak (beleházi Bartal Györgytől Hajnik Imréig) egybehangzó és T. úrtól eltérő fejtegetéseire azt írni: «téves nézet», «mindennek ellenkezője ma már a tudomány világánál (!) forrásszerűleg (!) bizonyítva van» (*Jogállam*

*) Itt következik kilencz német, francia és olasz író könyvének idézése jegyzetben.

443. l. 8. és 17., 18. sor). Azután nyilván ellenmondás is van az idézett mondatnak két része közt. Ha a királyság és az egyház a nyugati büntetőjogot honosították meg, akkor mily alapon lehet — a mint azt T. úr a mondatnak első részében teszi — arra «következtetni», hogy az ősi államszervezet korában hasonlóak voltak büntetőjogunk alapelvei.

T. úr tankönyvének 378. lapján, (a melyet fennebb idéztem), világosan beismeri, hogy az «ősi államszervezet korában fennállott büntetőjog alapelveit nem ismerjük», de ezt a tanítást elfeledve, már két lappal alább, a 380. lapon, «következtetés útján» rá akar jutni arra, hogy az ősi államszervezet korában hasonló büntetőjogi elvek uralkodtak, mint a nyugati államokban és mint később Szt. István, Szt. László és Kálmán törvényeiben. Azt hiszem, ilyen tanítást nem szükséges bővebben czáfolni. A nyugati büntetőjoghoz való hasonlóság csak arra az egy «következtetésre» ad jogos alapot, hogy első királyaink törvényhozása átvette a frank capitulárékban, illetőleg a kánonjogban foglalt büntetőjogi intézmények némelyikét, a mit részemről a tanszéken tizenöt év óta mindig tanítottam is.)*

C) Az ősmagyar bírósági szervezetről ezt tanítja (Tankönyve 428. l. első bek.) T. úr: «Az ősi államszervezet korában a birói hatalom birtokosa maga a nemzetgyűlés volt és az általa átruházott birói hatalmat a nemzetbírák, a gylas és a karchas**) gyakorolják».

Minthogy T. úr abból indul ki, hogy a «jogtörténet tanítása és tudományos művelése» a jövőben csakis az ő «módszere és rendszere» alapján történhetik sikeresen; (*Jogállam* 441. lap.);

minthogy továbbá tankönyvében is, czikkében is nagy súlyt helyez «a keleti írók és a byzanci császárok egykorú és így teljes hitelt érdemlő (*Jogállam* 443. l.) tudósításaira»: ezt a tanítását kissé bővebben meg kell vizsgálnom.

*) L. *Magyar bűnvádi eljárási jog* című munkám I. köt. (1901.) 83. és köv., különösen 84. l. és az anyagi büntetőjogi előadásaim után Istvánffytól készített jegyzetek (1902.) 38. l. 6-ik bekezdés. (Ez utóbbi jegyzetek egyébként csak kivonatossan adják vissza előadásaim tartalmát és azokba néhány tévedés is becsúszott.)

**) T. úr könyvében a 428. lapon ezek a szavak így vannak lenyomatva. Más helyütt, mint látni fogjuk, máskép.

T. úr Tankönyvében nem kevesebb, mint tizenkét helyen és pedig a 23., 34., 35., 39., 51., 52., 53., 54., 59., 60., 74. és 428. lapokon foglalkozik a «γυλᾶς» és «κρχᾶν» kérdésével.

A különböző lapokon a fennebbi vitás két szót gyakran különbözően írja, illetőleg azok értelmezésére nézve sem mindig egyformán nyilatkozik. Így találtam a következő írásmódokat és értelmezést:

a 23. lapon «gyulákat és karchasokat»;

a 35. lapon «dsilának, helyesebben (!) gyulának» ;

a 39. lapon «gyulának és karchasznak» ;

az 51. «lapon a gylas, helyesen valószínűleg (!) gyula és a karchas»; ugyanitt megjegyzés nélkül a 8. jegyzetben idézi Vámbéry Ármint, a ki «a gyulát a sereg egybegyűjtőjének fordítja», s ki szerint κρχᾶν «annyit jelentene, mint felügyelő, felvigyázó» ;

az 52. lapon «a gyulát és a karchast» ;

az 53., 54., 59. és 428. lapokon «a gylas és a karchas» ;

a 60. lapon «gyulákat és harkákat» (igy!) ;

a 74. lapon a tőle is hamisnak tartott csiki székely krónikát idézve «a gyula és a horkáz».

Hatáskörükről T. úr általában azt tanítja, hogy «nemzetbírák» voltak (428. l.), birói tisztet viseltek (59. l.), de megengedi, hogy «kivételesen más teendőket is végezhettek», így «Bulésu karchas mint követ járt Konstantinápolyban; katonai hatáskörüik is lehetett.» (59. l.)

A T. úr szerint «teljes hitelt érdemlő» byzanczi és keleti íróknak ide vágó előadásai épen nem egyezők.

Bíborban született Konstantin császár (*de Administrando Imperio* cz. m. 40. fej.) ezt írja: «első fejedelmök az Árpád nemzetségéből sorrend szerint való uralkodó, van még két más fejedelmök is a gülász és a karkhász *) (az eredetiben: «ὁ γυλᾶς καὶ ὁ κρχᾶν»), a kik birói tisztet viselnek. Van még fejedelme mindegyik törzsnek is.» (A *Magyar honfoglalás kútfoiben* megjelent fordítás 1900. 127. l.)

*) A fordítás «karkhászt» ír; az eredetiben «ὁ κρχᾶν» is áll, a miből Pauler Gyula (v. ö. alább, a 173. lapon foglalt jegyzetemmel) azt következteti, hogy a görög író itt a «khan» szót használja kozár források után. (A *magyar nemzet története Szent Istvánig*. 139. l. 45. jegyzet).

A keleti írók munkáinak e kérdésre vonatkozó része gróf Kuun Géza fordításában (*Magyar honfoglalás kútjöi* 167—168. l.) szó szerint a következő:

Ibn-Rosztah:

«fejedelmök kendehek hivatik és ez a név főkirályuknak czíme, mert annak a férfinak, ki felettök tényleg uralkodik, neve (czíme) dsila. Minden magyar a dsila szavára hallgat és támadást és védelmet s más ügyeket érdeklő parancsainak engedelmeskedik.»

Gurdézi:

«fejedelmöket kendehek nevezik és ez nagyobbik királyuk neve (czíme), a ki az ügyeket intézi, dsilá-nak nevezik. A magyarok azt teszik, a mit a dsila parancsol.»

Látni való, hogy «a teljes hitelt érdemlő» három kútjö nemcsak az elnevezésekben, de nagyon lényeges más dolgokban is eltér egymástól. A görög író egy fejedelmet és két bírót említ, a keletiek egy főkirályt és egy tényleges kormányzót. A görög író szerint a γ. és a κ. kizárólag bírák, a keletiek szerint a «dsila» a nagyobbik király után a tényleges kormányzó, tehát hadvezér is. És ha a «kende» = fejedelelem; a «γολᾶς», illetőleg «dsila» pedig = gyula, akkor miért nem említik az «egykorú, teljes hitelt érdemlő» keleti írók a κερχᾶν-t is? ¹⁾

T. úr ebben a kérdésben (*Tankönyve* 34—36. l.) a görög íróknak ad igazat, ²⁾ de akkor nem értem, miért mondja a keleti írókat is (*Jogállam* 443. l.) «teljes hitelt érdemlők»-nek. Ennyire eltérő adatok közül nem lehet mindegyik egészben való.

T. úr a szóban forgó vitakérdésnek nagyon régi irodalmából csak néhány írot idéz. ³⁾

¹⁾ A vitás kérdés megoldását nem segíti elő a XI. századbeli *spanyolországi El Bekri* sem, a ki csak ennyit mond: «a magyarok bálványimádók.» — Királyuk neve «Kundu» (!) (Gróf Kuun Géza fordítása a *Magyar honfoglalás kútjöiben* 195. l.)

²⁾ Más alapon iparkodik magyarázni ezt az eltérést Pauler Gyula (id. m. 19—20. l.), de az ő állítása is csak éles elméjü föltevés.

³⁾ Nem említi Kállay Ferencznek, Akadémiánk r. tagjának czikkét (*Akadémiai Értesítő* 1850. évf. 264—273. l.), mely több, még régibb író nézetét is idézi s mely szerint a «carchan» = tárkány és «kincstári főhivatal» (!) volt.

A γολᾶς és κερχᾶν Szlemenics (*Fenyítő törvszéki magyar törvény*

A jegyzetekben az egész irodalomnak beható kritikai vizsgálata nem lett volna fölösleges. Sajnálom azt is, hogy a kérdés tizenkét helyen, sok ismétléssel van tárgyalva és pedig némi ellenmondással.

Ugyanis T. úr két helyen (tankönyve 54—55. és 428. lap) azt tanítja: a γ. és ζ.*) csak a törvénykezési teendők végzésére választott külön tisztviselők, «nemzetbírák» voltak, ezzel szemben azonban az 59. lapon beismeri, hogy «hatáskörük-ről, teendőikről részletesebb adataink nincsenek», sőt beismeri, hogy «tulajdonképeni bírói teendők mellett kivételesen más teendőket is végezhettek, katonai hatáskörük is lehetett.»

Ez a kétféle tanítás nem egyezik.

Nincs helyem itt arra, hogy e vitás kérdésben igénytelen egyéni nézetemet teljes részletességgel kifejtsem. Ezt tehát más alkalomra kell fentartanom. A fennebbieket azonban több okból kellett előadnom.

Korábbi jogtörténetíróinkkal szemben T. úr igen nagy súlyt helyez az ősi államszervezet beható kifejtésére s töle «teljes hitelt érdemlőknek» tartott görög és keleti írókra.

A mi különösen az utóbbiakat illeti, történeti ismereteim

15. l.) szerint két fő s országos bírák «Gyilas» (!) és «Kárchán»; e két név alatt dr. Finkey Ferencz (*A magyar büntető eljárás tankönyve*. 1899. 17. l.) a nemzetgyűlést, illetőleg a későbbi nádornak valamely saját elnevezésű hivatalos elődjét érti. Hajnik Imre (*Magyar bírószági szervezet és perjog*. 3. l.) nemcsak két, hanem több bírót, «a gulákat és a harkákat» vél megállapíthatni.

Pauler Gyula (*A magyar nemzet története Szent Istvánig*) nagy éleselméjűséggel a következőket állítja: A «gyula» a magyaroknak Baskiriából az új hazába való kivándorlása alatt (még a fejedelem választását megelőzőleg) «közös vezér volt, a ki a közös ügyeket, az együttes támadást, védelmet intézze, a rendet fentartsa, a gonosztevőket megbüntesse». Némileg vezető volt, ha nem hadvezér is, de még inkább bíró (12. és 131., 132. l.); helyettese a «kende», szintén bíró is, vezér is (19., 139., 140. l.). Árpádnak fejedelemmé választása után «a gyula és kende, mint második és harmadik fejedelmi méltóság megmaradt» (25. l.) Ezek a méltóságok Gyejesa fejedelem alatt hanyatlottak (98—99. l.).

Marczali a Szilágyi Sándor szerkesztette *Magyar nemzet története* I. köt. 46—48. l. azt hiszi, hogy a «kende» a fejedelmet jelentette, a «dsila» valami «nagyvezér-féle» volt, a «karkász» pedig a különböző törzsbeliek közt folyó per esetében ítélt.

*) A γυλᾶς és κερχᾶν szavakat a későbbiekben rövidség okáért csak a kezdőbetűkkel fogom megjelölni.

gyarlósága mellett is tudom, hogy Ibn-Rosztah és Gurdézi nem saját tapasztalataik, illetőleg nem szemléletök alapján, hanem Dsaiháni *) könyvéből állították össze munkáikat (ez magyarázza meg azoknak több irányban egybehangzását), D. pedig szintén nem saját észlelete alapján, hanem kereskedelmi utazóknak, továbbá a magyarok közt járt zarándokoknak és térítőknak elbeszélése alapján írta könyvét.

Már ebből az egy okból is teljesen kizártnak tartom azt, hogy e két keleti író az államszervezet vagy a törvénykezés tárgyalása tekintetében «teljes hitelt érdemlőknek» tartsuk. Mit szólnánk ahhoz, ha valaki például Angliának IX—X. századbéli alkotmányáról vagy jogrendszeréről azon korbeli vigéceztől hallott elbeszélés alapján akarna «forrásszerű» bizonyítással jogtörténeti munkát írni?

Én is lelkemből óhajtom, hogy ősi alkotmányunkról és jogunkról teljesen megbízható adatok birtokába juthassunk, de míg ilyenek nincsenek, kénytelen vagyok elismerni, hogy a γ -nak és κ -nak igazi jogállását és hatáskörét nem ismerjük tüzetesen, sőt a legnagyobb mértékben vitás az is, vajon a görög és keleti íróknak ide vágó adatai s a tőlök használt megjelölések kikre vonatkoztathatók?

Szerintem egyáltalán nem valószínű T. úrnak a görög kútfőre alapított az a tanítása, hogy őseinknél már vándorlásuk ideje alatt a biráskodás teljesen el lett volna választva a hadvezetéstől és némely más igazgatási teendők végzésétől és így lehetetlennek tartom, mint T. úr teszi (*Tankönyve* 428. lap.) azt tanítani, hogy a γ . és κ . «nemzetbirák» voltak. Bizonyára vezérek is voltak és nemcsak kivételesen (a mit egy helyen, 59. lap, T. úr is megenged), hanem állandóan végezték a nemzeti közteendőknek más ágaiban is mindazt, a mit végezni kellett.

*) D., mások szerint Dseiháni khoraszáni emir, mások szerint szamanida nagyvezér «az utazókat magához hívta és az általuk megjárt tartományokról kikérdezte». Gr. Kuun Géza véleménye szerint (*Magyar honfoglalás kútfői* 139. és köv. l.) könyvét, mely *elveszett*, valószínűleg 907 előtt írta. Könyvében főleg «a földrajzra, földmérésre, talajmérésre» helyezett súlyt (id. h. 146. l.), semmi adatunk sincs arra, hogy az alkotmányjogi vagy törvénykezési viszonyokat komoly alaposággal akarta volna tárgyalni.

Konstantin császár (Kr. u.) 950—951-ben írta művét (id. h. 96. l.) Ibn Rosztah Kr. u. 913—914 előtt; a perzsa Gurdézi pedig 1051—1052-ben.

Ezt bizonyítja az, hogy kezdetleges állami szervezetben a functiók végzése még nincs szabatosan elválasztva és támogatja egyebek közt az a történetileg kétségtelen tény, hogy Bulesu *καρχαυ* egyúttal hadvezér is volt, mint követ Konstantinápolyban is járt, tehát nem maradhatott kizárólagosan bírósági, s addig, amíg (az akkori közlekedési viszonyok közt bizonyára nagyon hosszú időn át) hadjáratban volt vagy Konstantinápolyban járt, más valakinek kellett ítélkezni az otthon maradtak közt felmerült jogviták vagy az időközben elkövetett közbűntettek fölött.

Ezek után, azt hiszem, nem szükséges, hogy «az ősi államszervezetben gyökerező» és a külföldieknek «tökéletesebb büntetőjogi és perjogi intézményeket» tovább tárgyaljam.

III. Timon úr magasztalói.

T. úrnak világosan és ügyesen megírt tankönyvéről természetesen több komoly ismertetés és bírálat is közzé tétetett. De rossz szolgálatot tesz T. úrnak és tankönyvének néhány túlbuzgó tisztelője azzal, hogy a napilapokban és néhány szaklap hasábjain olyan irányú és oly nagy fokú dicséreteket zeng, a minők hasonló arányban, emlékezetem szerint, jogi és államtudományi irodalmunknak egyetlenegy termékéről sem hangzottak el.

Ez a (bizonyára a kiadó részéről kezdeményezett) sok magasztaló cikk kétség nélkül kellemetlenül érintette T. urat is, a mint nem szívesen veszi a művész sem, ha az «impresario» nagyon is buzgón űzi a reklámot. Minden ilyen túlzás visszahatásul bizonyos ellenszenvet kelt a munka iránt.

Azon hymnuszok halmazából, melyeket névtelen cikkkírók T. úrnak «örökbecsű» könyvéről és a *Jogállamban* megjelent «nagy jelentőségű» tanulmányáról évek óta énekeltek, most csak néhány mutatványt adok, bár könnyen megtölthetném velök e folyóiratnak egy egész füzetét.

A) A *Budapesti Hírlap* 1904 október 2. 272-ik számában *Jogi oktatásunk nemzeti alapja* felírás alatt megjelent cikk azt állítja (6. lap, 2. hasáb), hogy «1891-ig, a midőn Timon elfoglalta tanszékét, még nem is tanították a budapesti egyetemen kötelező főcollegiumban a magyar nemzet hatalmas jogfejlődését.» Ebből igaz annyi, hogy a kötelező külön fő-

collegium és a vizsgálaton külön kérdés nem volt előírva, de volt a magyar jogtörténetnek külön tanszéke és ez a tanszak elő is adatott úgy, a hogy azt az akkori tanárok (Wenzel és Hajnik) tudományos meggyőződésök szerint szükségesnek tartották. Ugyanis báró Eötvös József miniszter előterjesztésére még 1871 június 28-án megengedte Ő Felsége, hogy «a magyar jogtörténelemnek, tekintettel az általános európai jogtörténelemre», külön tanszéke szerveztessék¹⁾ és erre a tanszékre még 1872-ben, tehát 19 évvel T. úrnak egyetemünkre történt kineveztetése előtt Hajnik Imre neveztetett ki, a ki aztán két évtizeden át elő is adta a magyar alkotmány- és jogtörténetet is, a melynek első korszakát, már mint a győri jogakadémia igazgatója, *Magyar alkotmány és jogtörténelem*, I. kötet, *Magyar alkotmány és jog az Árpádok alatt* című Pesten, 1872-ben megjelent alapvető és úttörő munkájával kidolgozta. De Wenzel és Hajnik előadták egyetemünkön a vegyesházbeli királyok korára és a későbbi korszakokra vonatkozó részeket is, a mint ezt egyrészt a tudományegyetem tanrendjéből, másrészt számos tanítványuknak az előadások után készített, ma is meglevő és általam is ismert kézirati feljegyzéseiből akárki is megállapíthatja. Tessék csak a cikkíró úrnak megnézni egyetemünk tanrendjét, abból megtalálhatja, hogy Hajnik Imre a magyar alkotmánytörténetet az 1887/8., az 1888/9., az 1889/90. és az 1890/1. tanévekben is, tehát T. úr kineveztetését megelőzőleg, főcollegiumban adta elő. (A többi adatokat fentebb [166—167. lap] vázoltam.)

De nem lett volna szabad a cikkíró úrnak megemlítés nélkül hagyni azt sem, hogy már a XVIII. században és a XIX. század elején többen, köztök a régi magyar jognak oly nagynevű munkásai, mint Kelemen Imre,²⁾ egyetemünknek egyik kiváló tanára, továbbá Markovits János, Vuchetich Mátyás és Szlemenics Pál³⁾ tárgyalták munkáikban a magyar

¹⁾ L. Jelentés a budapesti m. kir. tud. egyetem állapotáról, működéséről és haladásáról az 1867/8—1874/75. tanévek alatt. Kiadja a vallás- és közoktatásügyi m. kir. minister, Budapesten, 1876. 134. l.

²⁾ *Historia Juris hungarici privati documentis ac testimoniis illustrata*, Buda, 1818. 512. oldal.)

³⁾ Vuchetich *Conspectus legum criminalium apud Hungaros* (Kassa, 1805.); Szlemenics *Fenyítő törvényszéki magyar törvény* (Budán, 1836.) 14—44. l.

jog történelmét; végre, hogy a XIX. században Benczur József, Kollár Ádám, Kovachich Márton György és József Miklós, gróf Cziráky Antal Mózes, beleházi idősb Bartal György *), Wenzel Gusztáv és Hajnik; az erdélyi jogtörténetre nézve pedig Vajda László és Schuler Frigyes s a vidéki jogtanárok közül is többen írtak már magyar alkotmány- és jogtörténelmi műveket, tehát fölösleges volt a cikkiró úr szörnyűködése a fölött, hogy «nem történt volna gondoskodás arról, hogy jogi oktatásunkat és jogtudományunkat végre önálló nemzeti alapokra helyezzék.»

Ugyancsak a *Budapesti Hirlap* cikke (6. lap utolsó hasáb) szerint T. úr álláspontjának érvényre juttatása «leg-elemibb kíváncsi» nemzeti önállóságunknak és függetlenségünknek.» (!) Ha ez csakugyan így volna, bizony első gyanánt magam mozgatnék meg mindent arra, hogy sürgősen tiltassanak el egyetemeinknek és az összes jogakadémiáknak jogtörténeti tanárai a veszedelmes európai jogtörténet művelésétől, mert bizony-bizony bele találunk olvadni valami «összbirodalomba.» Nem értem azonban, miképen volt Szent István korától fogva 1892-ig «nemzeti önállóságunk», habár 1892 előtt a magyar jogtörténetet az alapvizsgálaton nem önálló tárgy gyanánt, hanem csak az átkos európai jogtörténettel együtt kérdezték ?!

Az *Ügyvédek Lapja* (1904 október 8-iki 41. szám 8. lap) T. úr működésében látja egyetemünkön a «magyar szellemet» és «nemzeti ügynek» tekinti azt, hogy a magyar jogtörténetnek «kizárólagossága» megadassék.

A *Magyar Közigazgatás* című lap (1904 december 4-iki 49. szám) vezércikkében T. úr könyvének hatása alatt «a nemzeti öntudat fellendülésének renaissance-koráról» énekel és szószerint átvevén T. úrnak a *Jogállamban* megjelent

*) Ennek nagybecsű műve: *Commentariorum ad Historiam status jurisque publici Hungariae aevi medii libri XV.* (Posonii, 1847. három kötet) «míg jogi intézeteink nemzeti eredetét, jellegét híven megóvják, másrészt nem veszi kétségbe, hogy azok nem elszigetelten, hanem a szomszéd nemzetek a nyugati művelődés befolyása alatt fejlődtek, s roppant terjedelmű olvasottsággal kimutatván az érintkezési pontokat, őseinket Sallustius dicséretére méltóknak bizonyítja: «imitari, quam invidere bonis malebant.» (Pauler Tivadar: *Adalékok a hazai jogtudomány történetéhez.* 186. l.)

czikkéből több részletet, úgy üdvözli T. urat, «a magyar nemzeti öntudat jogalkotó erejének éleselméjű megfigyelőjét» (első oldal), mint a ki «a magyar közjogot nemzeti cultussá tette és a magyar jogfejlődésnek új és nemzeti irányt adott.» (Idézett vezércikk második lap, utolsóelőtti bekezdés.)

Bizony szégyenkezhettek összes közjogászaink, Deák Ferencztől lefelé, hogy ők nem birták közjogunkat «nemzeti cultussá» tenni s ha élnének, bizonyára pirulnának összes nagy törvényhozóink is, hogy a magyar jogfejlődésnek nem ők, hanem csak T. úr adott «nemzeti irányt!»*)

B) Mint mikor Beethoven sonátaiban egy themát hatféleféképen variál, úgy a fennebb említett cikkek mindegyikében is különféle változatokban, vissza-visszatér egynéhány alaptétel. Ilyenek: Sohmnek, a lipcei tanárnak az az állítása, hogy az európai «jogtörténet» képtelenség (Unding); erről alább (a 185—187. lapon) szölok, hogy T. urat egy másik német bírálója, Laband, a németek jogtörténetének megalapítójával, Eichhornnal hozta párhuzamba; stb. A Ma-

*) Egyébként a *Magyar Közigazgatás* cikkében egy olyan részlet is van, a mely arról tanuskodik, hogy a cikkíró úr vagy nem jogász, vagy annak idején nem nagy sikerrel küzdött az európai jogtörténet nehézségeivel. A vezércikkíró úr ugyanis (második hasáb, 5-ik bekezdés) szörnyűködik azon, hogy a «nemzeti öntudatnak» illustis felébredtője, T. úr, annak idején joghallgató korában még kénytelen volt tanulni a *Carolinát*. Megnyugtathatom a vezércikkíró urat, hogy a *Carolinák* (többses számban) nem léteztek és így azokat T. úrnak se kellett tanulni, hanem volt V. Károly császárnak, illetőleg a szent római birodalomnak egy 1532-ben, a regensburgi birodalmi gyűlésen alkotott híres büntető törvénykönyve, a melyet C. C. C. (*Constitutio criminalis Carolina*) vagy P. G. O. (*Peinliche Gerichtsordnung*) rövidítésekkel szoktak megjelölni.

Hogy ennek a törvénykönyvnek az egész német és, osztrák s közvetve a magyar jogfejlődésre is nagy jelentősége volt, azt a vezércikkíró úr bármelyik közkézen forgó büntetőjogi könyvből megtanulhatja. (Például lásd Fayer: *A magyar büntetőjogi kézikönyve*. 1895. 25. és köv. l.; Finkey: *A magyar büntetőjog tankönyve*. 1902. 45. és köv. l.; Angyal Pál büntetőjogi előadásai (Pécs, 1904.) 44—55 l.) E szerint a cikkíró úr és társai, a kikbe, mint a cikkíró úr felajdulva panaszoja, az V. Károly-féle büntető törvény ismeretét «bele öntötték», nem végeztek haszontalan munkát, hanem ha csakugyan tanultak valamit erről a törvénykönyvről, olyan ismereteket szereztek, a melyekre általános jogászai műveltségük kiegészítése végett, sőt még a magyar jogfejlődés megítélésénél is szükségük van.

gyar Közigazgatás czimű lapban (id. h. 2. l.) azonban van egy új vezérmotivum is, mely így hangzik: «hazai kertésztünkben irtsuk ki mindazt, a mi idegen.»

Ezzel a legutóbbi kívánsággal a büntető törvénykezés terén ugyancsak furcsán járnánk! Mert akármikép szörnyűködnek a magyar «nemzeti öntudatnak» némely bajnokai, fájó szívvel ugyan, de becsületes őszinteséggel meg kell vallanunk, hogy mai bírósági és ügyészségi szervezetünk nagyrészen; továbbá, mind büntető törvénykönyvünknek, mind perjogunknak számos alaptétele nem az önálló magyar jogfejlődés terméke, hanem a Nyugat-Európa nagy vezető államaiban évszázadokon át kifejlődött jogrendszerek felhasználásával iktatott törvénytárunkba. Ide vágó jelenlegi törvényeink egyes részletekben, kisebb kérdésekben, előképeikhez mérve haladásnak tekintendők ugyan, de épen az alapelvekben, fő tételeikben nem ősmagyar jellegűek.

A kik ezen a tényen felháborodnak, azokat először is tisztelettel felkérem, méltóztassanak csak először felderíteni, milyen volt az ősmagyar büntetőjog és azután az ócsárolt külföldiek felhasználásával megalkotott jogrendszerünk helyébe nem is egy egész jogrendszert, (mert évszázadokban csak egyszer feltündöklő lángész tudná azt ma hirtelen megalkotni) hanem csak egy vagy két használható intézményt, vagy jogtételt ajánlani. Mert ezen a téren sem a hazafias láрма, sem a panaszkodás nem használ. A jogfejlődést korunkban valamiképen szabályozni kell. S ha valaki így kiáltana: Rajta, «irtsuk ki» az esküdtszéket, mert ez Angliából véte-tett át, vagy szüntessük meg nyugat-európai mintára szervezett törvényszékeink és felsőbíróságaink működését s állítsuk vissza a γλαῦς-t és a κερχᾶν-t, mert ezek, a hogy Biborban született Konstantin, Gurdêzi és Ibn Rosteh tanítják, ősmagyar intézmények, akkor mindenekelőtt azt felelném: Jó! De mielőtt visszaállítanánk ezeket, tudnunk kellene, hogy valójában mik voltak és minő hatáskörrel működtek?

A «κερχᾶν» bíró, vezér, felügyelő, közigazgatási hivatalnok vagy főkincstárnok volt-e; vagy — a mint én gondolom — vegyes hatáskörrel; vezető is, bíró is, stb. És ebben az irányban épen T. úr könyve, mely a vezérczikkiró úr szerint «a magyar jogfejlődésnek nemzeti irányt adott», cserben hagy bennünket, mert belőle (l. fennebb 174. l.) ugyan senki

se fogja forrásszerűleg bebizonyítva látni, vajon mit is jelent a *καρχαν*, vagy ez a két görögre, illetőleg keleti nyelvekre («Kendeh», «dsila») elferdített ősmagyar szó.

S feltéve, ha újra felfedeznénk is azon ősmagyar intézményeket, vajon 1100 esztendő múlva ugyanazok-e a törvénykezés szükségletei, mint a görög és keleti írók idejében?

Csak szűk látkörű chauvinismus kárhoztathatja a mult század legnagyobb magyar államférfiait, hogy felismerve nemzetünknek akkori nagy elmaradottságát, egyes intézményeket, jogszabályokat vagy elveket külföldről vettek át.

A XVIII. századbeli, illetőleg a mult században működött régi magyar bírósági szervezet és hatályban volt büntető törvénykezés nem felelt meg a helyes igazságszolgáltatás követelményeinek; sőt a továbbfejlesztésre vagy átformálásra is teljesen alkalmatlan volt. A törvényhatóságok bíráskodását vagy az úri székeket épen úgy nem lehetett fentartani, mint például a nemesek elleni írásbeli büntető pert, mely kicsiben képe volt az örökkévalóságnak és a mely mellözve azt, hogy letűnt a rendi kiváltságok ideje, nagy fogyatkozásaival *) a veszedelmes gonosztevők állandó menedékévé vált volna.

Ki merné kárhoztatni a legnagyobb magyart, hogy a *Stádiumban* 1833-ban sikra szállt a törvény előtti egyenlőség helyes és igazságos elve mellett, habár ezt az amerikai függetlenségi nyilatkozat 1776-ban, a francia Constituante pedig 1789-ben nyilatkoztatta ki s mely elvet a magyar törvényhozás 1848-ban, illetőleg az országbirói értekezlet a részletes keresztülvitelben csak 1861-ben emelt érvényre. Nem tagadhatjuk, hogy a külföldi államok megelőztek bennünket a törvénykezés ez alapvető elvének keresztülvitelében, mi tehát nem vezethettük, csak utánoszhattuk őket!

Ócsároljuk-e Deák Ferenczet, Kossuthot, Szemere Bertalant és társaikat csak azért, hogy 1840-től fogva sürgették az esküdszék átvételét, holott tudták, hogy ez Angliából jött Franciaországba és francia alakjában terjedt el a continensen?

Az angol esküdszék már 1650 óta ítélkezett; 1791-ben

*) Ezeket a fogyatkozásokat tárgyaltam *Magyar bűnvádi eljárási jog* című munkám I. k. 36—45. és 85—101. l.

vétetett át Franciaországba, tehát a XIX. században a magyar törvényhozásnak nem lehetett a külföldet megelőzni, hanem csak átvenni a külföldön fejlődött intézményt.

Szörnyülködünk-e azon, hogy a magyar törvényhozás 1871-ben gondoskodott a királyi ügyészség szervezéséről, holott a francia «procureurs du roy» már a XIV. századtól fogva működtek és ezt a francia intézményt már a XIX. század első felében átvették Európa más államaiban is?

Eltöröljük-e sajtó-törvényünket, pusztán azért, mert mi tagadás benne, annak alapvető elvei nem magyar agyban termettek?

És ha egy csapásra eltörölnők büntető törvénykezésünknek összes tételes szabályait, mit tehetnénk annak intézményei és jogelvei helyébe? Becsületes őszinteséggel el kell ismernünk, hogy hazánk még a XIX. század közepén is az egész büntető bírósági szervezet és perjog terén évtizedekkel el volt maradva Nyugat-Európától. Senki sem vitathatja komolyan, hogy a rendi alkotmányon nyugvó törvénykezésnek intézményei és jogszabályai igazságosabbak vagy helyesebbek volnának, mint mai tételes jogunk, melynek legtöbb intézményét és szabályát részben a XIX. század közepén, részben a 70-es, illetőleg a 90-es években, épen a magyar nemzet nagy ébresztőinek és reformatorainak kezdeményére törvényhozásunk Nyugat-Európából vette át.

Nem folytatom ezeket a példákat, bár iv-számra lehetne hasonlókat felhozni.

Nekem is az az eszményem, hogy valamikor a magyar törvényhozás kiépíthesse az önálló magyar jogrendszernek hatalmas épületét! Én is kívánom, hogy a magyar jogéletnek minden hivatott munkása (mert a kontároktól óvja meg a Gondviselés a hazát!) addig is dolgozzék munkaerejének egész megfeszítésével ennek a jogrendszernek egyes részlein. De míg ez meg nem történhetik, ismerjük el, hogy a Nyugat-Európából az utolsó évtizedekben átvett büntető törvénykezési intézmények és jogszabályok magasan állanak a XVIII. századbeli magyar bírósági szervezet és perjog felett.

IV. Eredmények.

Egyáltalán nem szándékozom T. úr tankönyvének szakmáimra vonatkozó részeiről sem bírálatot írni, de midőn T. úrnak a *Jogállamban* közölt cikkével szemben összefoglaló igénytelen egyéni nézeteimet arra nézve: miképen taníttassék a jogtörténet ezentúl hazánkban, nem áll módomban kikerülni azt, hogy T. úr tankönyvének «irányelvei, módszere és rendszere» tekintetében is némely bíráló megjegyzéseket ne tegyek.

Ez észrevételek töredékes voltát mentse ki az, hogy nem is volt szándékomban rendszeres kritikát megkísérelni.

1. A jogtörténet művelésében is főszempontnak mindezenekre azt tekinteném, hogy csak tudományos igazságokat tanítsunk. A tanárnak is kötelessége ugyan hallgatóinak lelkébe erős nemzeti érzést nevelni, de akármilyen «hazafias öntudat» feszítse is keblünket, óvakodjunk minden tudományos valótlaniságtól, mely a hallgatónak nemcsak igazságérzetét sérti, hanem a tudomány komolysága iránt érzett tiszteletét is csökkenti.

Büszkén hivatkozhatunk ezer év viharait kiállott alkotmányunk önálló fejlődésére, de ne beszéljünk «büntetőjogunknak és perjogunknak önálló s egyúttal a külföldinél tökéletesebb» (T. úr cikke, *Jogállam* 444. l.) intézményeiről és elveiről, a melyek legalább az eddig földolgozott anyagból meg nem állapíthatók.

A tudományos igazságokat ne is adjuk elő oly alakban, a mely nemzeti hiúságunknak hizeleghet, hanem valljuk meg szépítés nélkül, őszintén.

T. úr tankönyvében (435—436. l.) a perjog fejlődéséről a következőket tanítja: «Adataink csak a királyság korával kezdődnek és csak a XIII. századtól kezdve kimerítőbbek. A régi magyar peres eljárást, úgy a mint előttünk áll (értsd a királyság korától fogva), a forma uralma jellemzi, épen úgy, mint a régi római és a régi germán peres eljárást, mely a frank birodalomban kifejlődve, annak fölbomlása után a nyugati államokban (?) az Árpádházi királyok korában uralodó volt,*) mígnem a vegyesházbeli királyok alatt a Franciaia-

*) V. ö. Hajnik Imre *Magyar bírósági szervezet és perjog*. 1899.

ország északi részében kifejlődött frank-normann jog behatása következtében a magyar peres eljárás nevezetes átalakulásokon ment keresztül, a melynek emléke Werbőczy tanúsága szerint a XVI. század elejéig fönmaradt.)* (Következik jegyzetben a *Hármaskönyv* II. r., 6. cz., 12. §-ának idézése és utalás Hajnik könyvének 220. és köv. lapjaira.)

Ez a leplezett és homályos előadás, úgy hiszem, csak arra való, hogy T. úrnak ne kelljen világosan beismerni azt a tudományos igazságot, a melyet (*Jogállam* 443. l.) oly hevesen tagad, hogy Szent Istvántól kezdve hatályban volt perjogunk (sajnos) nem kizárólag önálló magyar jogfejlődés terméke.

A tudományos igazságot bebizonyította Hajnik Imre alapvető nagy munkájában (*A magyar bírósági szervezet és perjog az Árpád- és a vegyesházi királyok alatt* Budapest, 1899), a mely kimutatja, hogy «az előttünk ismert magyar perjog nem népalkotásnak, hanem királyi rendezésnek volt eredménye, a mihez az alapformákat nagyrészt a koronkénti nyugat-európai jogélet szolgáltatta.

Az Árpádkori per hazánkban annak a germán peres eljárásnak formáit és elveit követte, mely a frank birodalomban, különösen annak karolingi korszakában kifejlődött és mely a Karolingok birodalmának fölbomlása után is Németországban ... még a XI. és XII. századokban is otthonos maradt.» (215. l. második bek.)

Tartalmilag T. úr (csak hogy leplezetten) ugyanezt tanítja, de azért fölháborodással utasítja vissza az idegen jogintézmények befogadásáról szóló «téves nézet»-et (*Jogállam* 443. l.), vagy a «másodlagos jogfejlődés» tanát (ugyanott 444. l.).

A vegyesházbeli királyok korára nézve pedig nem kisebb jogtudós, mint Werbőczy tanítja, hogy a törvénykezési eljárást és perjogunk gyakorlatát Róbert Károly a Franciaországban kifejlődött angol-normann jog alakjában hozta be hazánkba. (*Hármaskönyv* II. r. 6., cz., 12. §.)

215. l. (második bekezdés) 15—21. sor. Ezt (fennebb 183. l.) szó szerint is idézem. T. úr szövegezésében nem osztom azt a tételt, hogy ez a germán peres eljárás az összes «nyugati államokban» hatályban maradt volna, Hajnik szerint (215. l.) csak «Németországban».

*) V. ö. Hajnik Imre id. m. 220. l. 15—16. sor és T. úr tételének utolsó soraira nézve 221. l. 4—7. sor.

Azt hiszem, ezt az igazságot — még akkor is, ha miatta szégyenkeznünk kellene, — kötelességünk nyiltan beismerni. De mentségeket is bőven találhatunk arra, hogy büntető jogunk és perjogunk fejlődése miért volt kevésbé egységes, vagy miért vezetett tökéletlenebb intézmények vagy jogszabályok megalkotására, mint például az angol, francia vagy normann jog. Savigny, a jogtudományban a történeti iskolának alapítója, állította föl azt a tételt: «A jogot nem úgy csinálják, a jog úgy lesz. A jogot nem emberi önkény, hanem benső, csendes ható erők fejlesztik ki.»*) Ez a szokásjogra, illetőleg a törvényhozás nélküli jogfejlődésre kétségtelenül igaz is.

Annai «balszerencse» és belháború között, különösen később a török hódoltság korában is, midőn (a mint ez a XVI. és XVII. századok törvényhozási alkotásaiból is határozottan kitűnik) a rendes igazságszolgáltatás hazánk területén gyakran hosszabb időre szünetelt, csakugyan nemzetünk hibája nélkül voltak olyanok a viszonyok, a melyek a rendes jogfejlődést akadályozták. Zrínyi Miklósnak, a költőnek mondása: «Egy nemzetnél sem² vagyunk alábbvalók,» igaz; de sokszor voltunk századokig szerencsétlenebb viszonyok között, mint Nyugat-Európa népei.

2. Második kifogásom T. úr könyve ellen, hogy hasztalanul keresem benne a magyar alkotmány- és jogtörténet korábbi irodalmának rendszeres tárgyalását s a korábbi írók érdemeinek méltatását. Tudom, hogy ezt a tanszakot T. úr dolgozta föl legterjedelmesebben és legbehatóbban és elhiszem, hogy egyes részeit, különösen az alkotmány fejlődését kiváló sikerrel fejtegette; azonban már a fennebb (176—177. l.) felsoroltakból is kitűnik, hogy olyan nagynevű írók, mint Kelemen Imre, Cziráky, Bartal György, a Kovachichok, Szalay László, Wenzel Gusztáv, Hajnik Imre voltak az első úttörők, s ha ezek mellett megemlítem Hajniknak *Magyar alkotmány- és jogtörténelem az Árpádok alatt* című 377 oldalra terjedő munkáját (Pest, 1872), to-

*) Idézve Windscheidnak abban az emlékezésében, melyet 1879 február 21-én Savigny születésének százados évfordulója alkalmából a lipcei egyetemen tartott. (*Gesammelte Reden und Abhandlungen.* 1904. 86. l.)

vábbá azt, hogy az úttörők] évtizedeken át a levéltárakban és családi okmánytárakban végzett önfeláldozó s egészségüket idő előtt aláásó munkával mennyi tömérdék anyagot kutattak föl, gyűjtöttek össze s ennek egy részét műveikben is földolgozták, más részét évtizedeken át tartott és jegyzetekben fönmaradt előadásaikban értékesítették; végre hogy Wenzel és Hajnik egyes monographiákban,¹⁾ különösen Hajnik a bírósági szervezetről és perjogról szóló alapvető, nagy könyvében²⁾ tárgyalták a magyar jogtörténet egyes kérdéseit, akkor azt hiszem, állíthatom, hogy T. úr érdemei semmivel sem lettek volna kisebbek, ha az úttörők munkásságát tankönyvének mind magyar kiadásában, mind a külföld számára készült német fordításában megfelelően méltatta volna.

3. Az *Unding*. T. úr 1904 tavaszán írt egy levelet volt tanárának, Sohm lipcei professornak,³⁾ s ebben véleményét kérte a jogtörténet tanításáról. Persze, ezt a véleményt T. úr, a volt tanítvány, úgy is ismerte és épen azért fordult Sohmhoz, mert előre tudta, hogy az vele egy nézeten van. Ha például Kohler berlini tanárhoz intézett volna kérdést, lényegesen más választ kapott volna.

Sohm úr rövid (18 soros) levélben válaszolt s T. úr és tisztelői, közölvén Sohm úr válaszát (a *Jogállam* 450—451. l., és a tömérdék többi cikkben és vezércikkben), azóta ezzel az egy külföldi tekintéllyel akarják a magyar ellennézetű szakférfiakat leverni.

Sohm úr levelének lényege ez: «az egyetemes európai

¹⁾ Hajnik *Magyarország és a hűbéri Európa* (1867.); *A perdöntő eskü és az előzetes tanubizonyítás* (1881.) és *Okirati bizonyítás a középkori magyar perjogban* (1886.), *A király bírósági személyes jelenléte* (1892.) stb.

²⁾ Ez a (454 oldalra terjedő) munka csak a vegyesházi királyok koráig terjed ugyan, de úttörő érdemét a szakférfiak sem tagadják. Nagy Ernő kolozsvári egyetemi tanár úr is (T. úr könyvéről *Jogállam*. 1904. évfolyam 556. l.) megjelent bírálatában kiemeli, hogy Hajnik «egyes kérdéseket, részleteket tárgyaló irodalmi műveivel halhatatlan érdemeket szerzett a magyar jogtörténet körül».

³⁾ E levél tartalmát s különösen azt, mit írt abban T. úr az egyetemes jogtörténet hazai íróiról és műveikről, nem ismerjük. Bizonyos azonban, hogy Sohm úr a vitakérdésben csak egyik oldalról, tudniillik T. úr álláspontjáról volt informálva.

jogtörténet képtelenség (*Unding*). Jogtörténet, ha nem akar összehasonlító jogtörténet lenni, csak mint egy meghatározott nemzetnek és országnak jogtörténete képzelhető».

Sohm úrnak nagy tekintélyét és érdemeit készséggel elismerem. Mindenek előtt hangsúlyozom azonban, hogy tudományos vitakérdéseket nem lehet nemcsak egy, de 10—20 «tekintélynek» csatasorba állításával sem eldönteni, mert az ellenkező nézetre is lehet más 10—20 író t idézni. Én is alább (188—189. l.) az egy Sohmmal szemben Iheringtől Kohlerig tizenhárom külföldi íróra hivatkozhatom és megnevezhetnék négy magyar író t is (Wenzel, Hajnik, továbbá Óvári Kelemen kolozsvári és Király János budapesti egyetemi tanár urak), a kik sikerrel művelték, illetőleg művelik a Soh m ú r által elítélt tanszakot!

Itt tehát csak az érvek súlya dönthet.

Másodszor ki kell emelnem, hogy Soh m ú r is egyenesen megengedi az összehasonlító jogtörténet művelését, s így miután T. úrtól kapott információit nem ismerjük, még azt sem tudjuk, nincse velünk egy állásponton a dolog lényegére nézve, és csak az elnevezést tartja helytelennek? Akkor pedig «de lana caprina» vitatkozunk, mert én ugyan nem bánom, akár általános, akár egyetemes, akár «összehasonlító» jogtörténet címe alatt fogják a középkori és újkori külföldi jogfejlődésnek főirányát és legfontosabb intézményeit és jogtételeit előadni, az egyedüli lényeges csak az, hogy ezentúl is előadják.

Nem hallgathatom el azt sem, hogy Soh m ú r nem járt el helyesen, midő n T. ú r kérésére véleményt mondott olyan kérdésben, melyben teljesen alapos véleményt alkotni nem is lehetett képes, mert magyarul nem tud, mert továbbá azon dolgozatokat, melyeket «Unding»-nek nyilatkoztatott (tudniillik Hajnik Imre: *Egyetemes jogtörténetét*, mely eddig is több kiadást ért; továbbá Óvári és Király egyetemi tanár urak előadásait), nem ismeri, tehát még csak azt sem tudhatja, mit adnak elő a nevezett urak az általa kárhozott egyetemes jogtörténet keretében? E tárgyban T. ú r értesíthette ugyan Sohmot, de az ő információját nem tekinthetem teljesen tárgyilagossnak, mert T. ú r karunkban 12 év óta küzd álláspontjának érvényre juttatása végett és saját álláspontja mellett a legtöbb szakember elfogulttá szokott válni.

Sohm úrnak az az érve, hogy az egyetemes jogfejlődés vizsgálata könnyen a felületesség veszélyével járhat, komoly érv ugyan, de nem egyedül döntő. Itt is minden a tanár egyéniségétől függ. Ez a tanszak kétségtelenül a legnehezebbek egyike, de hány nagy kiterjedésű tanszakunk van! Azt sem mondom,¹ hogy az egyetemes jogfejlődést tárgyaló mindegyik munka sikerült vagy alapos, de az egyes nemzetek jogtörténetére vonatkozó munkák közül sem mindegyik remekmű. Sumner Maine, Maitland vagy Brunner a magok nagy tehetségével alaposabban átlátják az egyetemes jogfejlődést, vagy 4—5 nemzet jogtörténetét is, mintsem sok kis német egyetem tanára egyedül magát a német jogtörténetet. Egy Istenadta nagy tehetség ezen a téren is többet fog föl és többet teremt, mint százötven darab magamfajta középszerűség együttvéve!

Ezeken felül Sohm német jogtörténész, tehát nem is ismerheti oly alaposan a magyar jogfejlődésnek alapjait és főirányait, hogy a magyar jogtörténet tanításának irányára nézve döntőleg nyilatkozhassék.

A német jogtörténésznek e részben is szerencsésebb a helyzete, mint a magyaré. A nyugoti vezető államokban a jogfejlődés a germán jogok alapján indult meg, ezért a német tudós lehet exclusiv, más nemzetek jogtörténésze s ezek közt pl. a magyar ellenben nem.

Ausztriában most is tanítják az osztrák jogtörténet mellett a *Deutsche Reichs- und Rechtsgeschichte* is,^{*)} mert szükség van rá.

A francziák nem rajongnak a németekért, mégis például Viollet (*Histoire du droit civil français* 2-e éd. 1893. 5—242 l.) is kifejti, hogy a francia nemzet megalakításához a gall, a római, a keresztyén elemek mellett a germán elemek és környezet járultak és nem mellőzheti a germán jogfejlődés tárgyalását.

Nekünk is foglalkoznunk kell mindazokkal a jogrendszerekkel, melyek jogunk fejlődésére hatással voltak.

4. Az egyetemes jogtörténet művelői. Egyébként a jogtörténet tanításának és művelésének irányja felől korántsem

^{*)} Bécsben a folyó tanévben is két tanár adja elő, öt, illetőleg hét órában. L. *Minerva* és *Vorlesungsverzeichniss*.

annyira egyetértők a hivatott szakférfiak véleményei, a mint ezt T. úr és a tőle hivatkozott Sohm feltüntetik.

A jogtörténetnek számos művelője ugyan első sorban egy-egy nemzet jogtörténetével foglalkozik; de ennek a tárgyalási módszernek megvan a maga nagy fogyatkozása. Mert a mint egy Sohm-nál semmivel sem kisebb német tudós, Ihering *) szépen kifejti, a népek élete nem elszigetelt egymás mellett létezés, hanem közösség, épen úgy, mint az egyedeké az államban; kölcsönös érintkezés és egymásra hatás, vagy békés, vagy ellenséges úton, adás és vevés, kölcsönzés és közlés. szóval egy oly nagyszerű csere, mely az ember létének minden oldalát átkarolja.

Greguss Ágostnak egyik verses meséjében a Borsodmegyei falusi kamasz, a kit Miskolcra vittek vásárra, nagy csodálkozva felkiált: «Ejnye, hát itt is vannak emberek!»

A ki csak egy nemzetnek jogfejlődését tanulná, úgy járna, mint ez a mesebeli fiú; csak később, mikor szűk köréből, ha más nem, a gyakorlati élet szélesebb tere sodorná, tudná meg azt: minő hatalmas jogfejlődés állt elő külföldön is, melynek pótolhatatlan tanulságai előtt elzárkóznék az, a ki (mint a III. alatt említett vezérczikkiró úr) nemzete ifjúságának jogi tanultságát nemzeti színűre mázolt, tudományos khinai fallal óhajtáná körülvenni.

S miként fogja a jogtörténetíró feladatát végezni akkor, ha, a mi nagyon gyakori, a jogélet fejlődésében valamely intézmény, elv, vagy jogszabály különböző népekhez jut, egyik átveszi a másiktól s más-más nemzeteknél fejlődésében más-más alakot ölt? Mikép fogná valaki pl. a hűbériséget, a «Rüge»-eljárást, vagy az esküdtszék fejlődését csupán egy nép jogtörténetének keretében alaposan tárgyalni.

Ezért igaza van azoknak, a kik a jogfejlődés egyetemességének vizsgálatát több irányban szükségesnek tartják hangsúlyozni és több nemzetnek jogfejlődésére is tekintettel vannak.

T. úr álláspontjával szemben az ellenkező végletet az általános vagy egyetemes jogtörténet művelői **) képviselik.

*) *Geist des römischen Rechts*. V. kiadás, I. r. Lipcse, 1891. 5—6. l.

**) Például Lee *Historical Jurisprudence*. New-York, 1900.; a jog őskorára nézve Sumner Maine *Ancient Law* és *Lectures on the early*

Ezek nem is egy világrésznek (Európának), hanem az egész világnak és nem is csak az ó- és középkor bizonyos nagy jogalkotó népeinek jogfejlődésében, hanem az egész emberiség jogtörténetében keresik a közös fejlődési fokokat, az egyetemes intézményeket vagy jogtételeket.

Ez a tudomány már óriási kiterjedésénél fogva is csak a kezdet kezdetén van és csak nagy munkamegosztás mellett művelhető.

Hogy a fennebbi jegyzetben felsorolt művek közül csak egynek tartalmát idézzem részletesebben, Lee fennebb említett, 517 lapra terjedő könyvében a babyloni, egyiptomi, phoeníciái, héber, hindú, görög, római és kánoni jogot, a barbár népjogokat, a római jog receptióját s az ezen alapuló jogfejlődést Olasz-, Német-, Francia-, Spanyol- és Skótországokban, végül a régi angol jogot tárgyalja. Mi más ez, mint Sohm úr *Undingje* bővített kiadásban, t. i. *ázsiai és európai egyetemes jogtörténet*?! Kár tehát bennünket magyarokat gúnyolni, mert angol, amerikai, olasz és német írók még szélesebb keretekben vizsgálták az egyetemes jogfejlődést, mint Wenzel és Hajnik!

Az angol jogtörténet megalapítói: Pollock és Maitland, kiknek igazi tudományos komolyságát és úttörő érdemeit senki sem vonhatja kétségbe, *The history of english law* cz. munkájuk első kiadásában (1895) is több fejezetben tárgyalják ugyan az angol-szász, a normann, a római és a kánoni jog hatását az angol jogfejlődésre; mégis művek második kiadásában (1898) mellőzhetetlennek tartották egy új fejezet beillesztését, melyben a római jog classikus korát, a kánoni jog kezdetleges fejlődését, a népjogokat, a capitulárékat, a kánonjog későbbi fejlődését, a páduai és bolognai iskolák hatását stb. fejtegetik.

Ez sem más, mint a Sohm úrtól annyira leszólt egyetemes jogfejlődés tárgyalása.

History of Institutions (melyet a Magyar Tud. Akadémia is méltónak talált magyarra fordíttatni); Pulszky Ágost *The theory of law and civil society*. London, 1888., melyre a külföld tudósai sokszor hivatkoznak. Kohler *Encyklopädie der Rechtswissenschaft*. I. kötet 1904.; általában 14. és következő, a részletekben 27—69. l.; ide tartozik még Morgan, Westermarck, Labriola, Dallari, Trespioli, Vanni, Bachofen, Kohler, Post számos munkája.

5. Álláspontom a jogtörténet tanításának főirányelvére nézve a következő: Első sorban tanítandó a magyar alkotmány- és jogtörténet, de e mellett a külföldi alkotmány- és jogfejlődésből előadandó mindaz, a mi tudományos szempontból lényeges vagy a tételes jog megértéséhez szükséges, a mire tehát a hallgatóknak szükségök van a szélesebb jogászilátkör, az alapos kiképzés elnyerése végett, vagyis a középkorra és újkorra nézve az általános jogtörténeti háttérnek megismerhetése céljából, a későbbi tanévekben előadott tanszakok tanárainak pedig a tételes tanszakoknak alapos előadhatása végett.

Ez utóbbi fejtegetések az öt órás magyar jogtörténeti főcollegiumba egyrészt idő hiánya miatt, másrészt a tárgy minőségénél fogva sem foglalhatók be.

Ez általános tételeket közelebbről a következőkkel részletezném: Egyetemeinken és jogi főiskoláinkon nem kellene mindegyik európai nemzetnek egész jogfejlődését tárgyalni.

Beismerem, hogy ez túlmessze megy és sok feleslegesre is kiterjedne.

Helyeslem azt is, hogy a magyar jogtanárok első sorban magyar jogtörténetet tanítsanak és joghallgatóinktól megkívánhassák a magyar jogtörténet igazi tudományos részének alapos ismeretét. De egyáltalán nem osztozom abban a fölfogásban, a mely a magyar jogtörténet kizárólagosságát akarja előírni. (L. a III. alatt említett czikk.)

A magyar jogtörténet épen úgy nem pótolhatja a külföldi jogfejlődés ismeretéből szükségesek hiányát, mint a hogy a magyar történelemnek behatóbb tanítása nem teszi feleslegessé a világtörténelem előadását.

A mint minden művelt magyar embernek ismernie kell nemcsak hazájának történetét, — ezt aztán alaposan, — hanem a világtörténelemből is legalább a leglényegesebbeket, úgy alaposan képzett magyar jogásznak ismerni kell a középkori vagy az újkori jogfejlődésnek legfontosabb phasisait és korszakos eseményeit.

Ha valakinek az a furcsa ízlése van, hogy betéve megtanulja szegény Lisznai Kálmánnak hangutánzó verseit,*)

*) Ezekre Arany János (*Művei*, 1900-iki kiadás, IV. kötet 253—254. l.) találó paródiát írt.

csak azért, mert magyarok, de Homér *Iliásáról* vagy Dantéről, Shakespeareről, Molièreről, Goethéről hallani sem akar, annak nem sokat adok az irodalomtörténeti tudományára. Épen úgy, a ki a keleti írók szerint ősmagyar «Kendeh» és «dsila» tudására nagy súlyt helyez, de a testületi szervezkedésről, a hűbériségről vagy az angol bírósági szervezet fejlődéséről soha sem hallott semmit, az előttem ugyan ne dicsekedjék jogtörténeti tudományával.

Sajnálom, hogy a T. úrral ellentétes nézet képviselői nem tették közzé azokat a nagybecsű és szakavatott (nyomtatásban is megjelent) dolgozatokat, melyekben álláspontjokat kifejtették. Ezekben (mert nemcsak az én szakmaim körére terjednek ki) alaposabban vannak beigazolva azok a tételek, hogy senkinek sem lehet alapos jogtörténeti képzettsége a középkori jogfejlődés ismerete nélkül; továbbá, hogy a magyar jogtörténet művelése csak a nyugati jogfejlődés ismerete alapján lehetséges.

Mikor őseink megkezdték a honfoglalás nagy munkáját, Nyugat-Európában már hatalmas birodalmak állottak fenn, melyekben hosszú fejlődés alapján keletkezett jogrendszerek voltak hatályban. Ezek tárgyalása mellőzhetetlen és ez a dolog természeténél fogva csak a Szt-István-féle államszervezet tárgyalását megelőzőleg történhetik. Kétségtelen ezenfelül ezen nyugot-európai jogrendszerek hatása a későbbi magyar jogfejlődésre. E nyugat-európai jogok történetének tanulmányozása tehát egyrészt a magyar jogfejlődésre gyakorolt hatásuknak megítélhetése céljából, másrészt az alapos jogász kiképzés és szélesebb látkörnek megadása végett több irányban mellőzhetetlen. És ez nem történhetik a magyar jogtörténet keretében, mert ha valamely intézmény, pl. a hűbériség, az esküdtszék vagy valamely jogtétel, pl. a nyomozó elv és annak következményei nem voltak meg a magyar jogban, akkor azok fejlődését épen úgy nem lehet a magyar jogtörténet keretében előadni, a mint nem tartanám helyesnek a keresztes hadjáratokat, vagy Amerika felfedezésének, vagy a francia forradalomnak történetét csakis a magyar történelem keretébe foglalni.

A fennebb említett vezérczikkíró urakkal szemben itt is fel kell említenem, hogy a külföldi jogfejlődés tanulása nem tesz bennünket hazánkhoz hűtlenné.

A római, illetőleg a nemzetközi jogot sem hazafiasságból tanítják, hanem azért, mert a jogi kiképzés szempontjából szükség van rájuk. Épen így van szükségünk a külföldi államok jogfejlődésének ismeretére is.

A jogász hazafisága abban áll, hogy az igazságszolgáltatás terén erejének egész megfeszítésével dolgozzék nemzete előhaladásáért, de nem abban, hogy hazáján kívül semmi másról semmit ne tudjon.

6. A büntető jog- és perjogra vonatkozólag T. úr módszere fogyatékoságának még több oka is van.

Az egyik ok az, hogy habár a criminalitásnak különböző nemzeteknél más-más tényezői és jelentkezési formái lehetnek s így különösen az anyagi büntetőjogban nemzeti sajátságokra súlyt kell helyezni, — mindamellett a büntető törvénykezés fejlődésének bizonyos szakai, például az, hogy a magánbosszú és vérbosszú után a compositionalis rendszer következik, később a büntető per jogilag rendezett eljárás alakjában foly le, vagy a bizonyítási rendszerek különböző alakjai, vagy a büntetési rendszer fejlődése bizonyos időszakokban egyetemesebb jelenségeket tüntetnek fel.

Egy másik ok, hogy a büntetőjog fejlődésében nem szabad mellőzni két nagyfontosságú korszaknak megfelelő tanítását.

Tüzetesen tárgyalandó az a korszak, melyben a glossatorok, vagyis a felső-olaszországi egyetemeken tanító jogtanárok, valamint a practikusok, a Felső-Olaszország városaiban a gyakorlati törvénykezés terén működött bírák és vádlók, a római, a kánoni, a felső-olaszországi városi statutarius, illetőleg a longobard jogok fejtegetése és új rendszerbe foglalása útján kidolgozták a büntetőjog tudományának alapvető elveit, és kifejtették azt a nyomozó eljárást, a mely aztán a XIII. századtól kezdve átment a világi törvényhozássokba és a XVIII. század végéig mindenütt a büntető perjogi fejlődésnek irányt adott.

A másik nagyjelentőségű időszak pedig a XVIII. század közepétől kezdődik, midőn a büntető törvénykezésnek és a büntetés végrehajtásának összes alapvető kérdései tárgyalattak, s a mely reformmozgalmak első eredménye a francia Assemblée Constituante által 1791-ben alkotott «décret»-ben, majd később a francia forradalom és I. Napoleon tör-

vényhozásában az anyagi büntetőjognak ma is hatályban levő számos új tétele, illetőleg az angol igazságügyi szervezetnek és büntető perjognak összeolvasztása a continentalissal.

Szerintem sokkal több szükség van e két korszak tanítására és sokkal jelentősebb és hasznosabb azok ismerete, mint számos ó-kori vagy középkori, megbízhatatlan forrásból meritett jogtétel tanulmányozása.

Azok a tényezők pedig, melyekből ez a két korszak előállt, sokkal egyetemesebbek és sokkal inkább külföldiek, hogyszem azokat a magyar jog fejlődésébe beilleszteni lehetne. Azt hiszem, ezt a korszakot épen úgy nem lehet a magyar jogtörténetben előadni, a hogy hasztalan fáradság volna az, hogy a világtörténelemnek számos egyetemes jelentőségű eseményét csak a magyar nemzeti történet keretében ismer-tessük.

Ez állításaim bizonyítása végett hivatkozhatom arra, hogy a büntetőjog és perjog hazai és külföldi írói közül azok, a kik tanszakukat jogtörténeti alapon is tárgyalják, nem szorítkoznak csak saját nemzetök jogfejlődésének előadására, hanem mind az anyagi, mind az alaki büntetőjognak egyetemes fejlődését is vizsgálják.*)

*) A nélkül, hogy valamennyi kezem ügyében levő büntetőjogi munkát ez irányban átnéztem volna, állításom támogatása végett hivatkozom a következőkre: Stephen] *History of the criminal law*. I. köt. (London, 1883.) 9. és köv. l. Hélie] *Traité de l'instruction criminelle* Tome I. *Histoire* második kiad. 1866. Du Boys] *Histoire de droit criminel des peuples modernes* (Páris, 1854—1860.). Garraud *Traité theorique et pratique de droit pénal français* I. köt. (Páris, (1898) 83—156. l. Garraud *Précis de droit criminel* 24—49, 399—402. l. Franqueville *Le système judiciaire de la Grande-Bretagne* I. köt. (Páris, 1893.) 125—173. l.; Vidal *Cours de droit criminel et de la science pénitentiaire* (Páris, 1901.) 11 és köv. l.; Mittermaier *D. deutsche Strafverfahren* I. köt. Heidelberg, 1845. 13—22. §§. Zachariæ *Hdb. (Handbuch) d. d. Strafprocesses* I. köt. 85—211. l.; Schütze *Lb. (Lehrbuch) d. d. Strafrechts*,* 1871, 16—30. l.; Holtzendorff *Hb. d. d. Strafrechts*. I. köt. 17—238. l.; Berner *Lb. d. d. Strafrechts*. Sechste Auflage 42—80. l. 14. A. 8—44. l. Holtzendorff *Hb. d. d. Strafprocessrechts*. I. köt. 3—130. l.; Geyer *Lb. d. d. Strpr. (Strafprocessrechts)* 1880. 23—186. l.; Glaser *Hb. d. d. Str. pr.* I. (1883) 49—214. l. Stenglein *Lb. d. d. Strpr.* 1887. és köv. l.; Kries. Ugyanaz 11—65. l.; H. Meyer *Lb. d. d. Strafrechts* 5 Aufl. 1895. 49—93. l.; Birk-

7. T. úr «módszere és rendszere». Mennyiben van bizonyítva T. úrnak az a tétele, hogy a magyar jogtörténetet csakis az ő «módszere és rendszere» alapján lehet sikeresen tanítani és művelni?

A büntetőjogról szóló fejezet (378—427. l.) rendszeresen és igen behatóan tárgyalja Szt. István, Szt. László és Kálmán királyaink büntető törvényeit és kivételesen itt-ott némely későbbi törvényeket is; a 426—427. lapon pedig egyszerre átugrik három 1435., 1439. és 1486. évi törvényre. Hogy a Zsigmond és Hunyadi Mátyás korában alkotott törvényeket miképpen lehet rendszeresen «csakis» «a jogintézmények az Árpádok korában» fölírás alatti II. részben (271. l.) «sikeresen» tárgyalni? azt, megvallom, nem bírom belátni.

Ezenfelül sikertelen vállalkozásnak tartom, hogy az 1000-tól 1116-ig (tudniillik Kálmán királyunk haláláig) hozott törvényekből írja meg valaki a magyar büntetőjog történetét. Nem sikerülhet ez egyrészt azért, mert az oklevelekből tudjuk, hogy ebben az időben a törvények igen gyakran nem hajtottak végre s így T. úr «módszere» alapján csak a decretumokban foglalt anyagot, nem pedig a hatályban volt büntetőjogot ismerjük meg; másrészt, mert 1116-tól büntető törvényünk meghozásáig 1876-ig még 762 esztendő telt le és ez idő alatt fejlődött büntetőjogunk a három törvényhozó király decretumaiból semmikép sem ismerhető fel.

Ha pedig T. úr azt hiszi, hogy könyvében megfelelő képet ad a nyugati államok jogfejlődéséből is mindarról, amit a magyar jogásznak tudnia kell, akkor a sok közül, a

meyer *D. Strafprocessrecht* 1898. 806—832. l.; Rosenfeld *D. Reichs-strafprocess* 1901. 1—28.; Binding *Grundriss d. d. Strafprocessrechts* 5 Aufl. 1904. 6—33. l.; Schmidt *Die Herkunft des Inquisitionsprocesses* 1902.; Liszt *Lb. d. d. Strafrechts* 12 Aufl. 1903. 3—64. l.; Bennecke-Beling *Lb. d. d. Strafprocessrechts* 1900. 688—694. l. V. ö. még Loening a Liszt-féle *Zeitschrift für d. ges. Strafrechtswissenschaft* III. 219—375. l. Pauler Tivadar *Büntetőjogtan* második kiad. 25. és köv. l. Fekete Ödön *A büntető eljárás kézikönyve* két füzet a XVI. századig. (1886.); Fayer *Bűnvádi perrendtartás vezérfonala* (1897.) 2. és köv. l. Fayer *A m. büntetőjog kézikönyve* 1895. 14—29. l.; Finkey *A m. büntetőjog tankönyve* 1902. 33—67. l.; Angyal Pál *Büntetőjogi előadásai* 1904. (e felírás alatt *A büntetőjog és tudományának egyetemes története* 18—101 l.).

mit felhozhatnék, csak egy példát idézek az ő módszere fogyatékoságának bizonyítására.

Az esküdtszék keletkezéséről és fejlődéséről T. úr könyvében (447. l., utolsó bek.) a következőket találom: «A nyomozó tanúbizonyításból, a frank «inquisitio per testes»-ból a nyugati jogban, nevezetesen Angliában, az esküdtszéki intézmény fejlődött ki». Kérdem, megtanulja-e ebből a magyar jogász, hogy az esküdtszék évszázados fejlődés folyamában miképen keletkezett? Van-e ebből a pár szóból hű és kielégítő képe a normann és az angol jognak azon tétéleiről, a melyek az esküdtszék keletkezésének alapját szolgáltatták, s arról az évszázadokon át tartott lassú átalakulásról, melyen ez az intézmény először a polgári, azután a büntető törvénykezés terén átment addig, míg a korábbi bizonyító «jury»-ből ítélkező hatósággá fejlődött?

T. úr módszerének két gyógyíthatatlan hibája van. Figyelmén kívül hagyja, hogy az egyetemes jogfejlődést nem lehet a részlegesnek keretébe beleszorítani, valamint a különlegesnek ismeretével nem lehet az általánosnak hiányát pótolni. Továbbá elfeledi, hogy a külföldi jogoknak számos olyan intézménye, jogszabálya és elve van, a melyeknek tárgyalását nem lehetséges a magyar jogfejlődés ismertetésébe beilleszteni.

A bírósági szervezetnek olyan intézményei, mint a scabini szervezet, később a hűbériség birói szervezete, majd azután a «procureurs du Roy» és az állami bíróságok kifejlődése (a continensen), az esküdtszék fejlődése vagy a perjogból a karoling inquisitio, a Rüge-eljárás, az igazi nyomozó rendszernek intézményei és elvei, az aprise, a loial enquête stb., mind nem tárgyalhatók a magyar jogtörténet keretében.

8. Lényeges kérdés az is, hogy a jogtörténeti előadások mely korszakra terjedjenek?

Sokan nagyon részletesen foglalkoznak a kezdetleges büntető törvénykezéssel s egészen elhanyagolják az utóbbi évszázadok fejlődését. Művelődéstörténeti szempontból nagyon érdekes lehet például Hammurabinak Kr. e. 2250 körül alkotott codexe,*) de szerintem mégis sokkal nagyobb súlyt kellene helyezni az utolsó századokra.

* Ez ma már több modern nyelvre le van fordítva, sőt rendszeresen föl is van dolgozva. Lásd például: Winkler *Die Gesetze Hammurabis* (1904.); Kohler u. Peiser *Hammurabis Gesetz* (1904.)

Szerintem a magyar jogfejlődést kívánatos volna legalább a XVIII. század végéig feltüntetni, mert a XVII. és XVIII. századnak és a XIX. század első felének jogfejlődését sokkal inkább szükséges ismernünk, mint az ősalkotmány idejére vonatkozó, gyakran nem teljesen megbízható vagy hézagos kútfőkön alapuló részleteket. A tételes jogok művelőitől pedig, a kiknek előadási óráit a tételes jog előadása egészen elfoglalja, nem várható, hogy a XVII. és XVIII. századok jogfejlődésével tüzetesen foglalkozzanak.

A külföldi jogtörténészek is a XVIII. századig haladnak műveikben.

9. Az elvi szempontok közül a fennebbieket tartanám leglényegesebbeknek.

A részletekre nézve pedig úgy sem igen lehet senkinek, sem kormányinak, sem úttörő tudósoknak a későbbi tanárok számára előírásokat adni. Ez irányban a legtöbb az egyes tanárnak bölcsességétől, illetőleg (különösen a vizsgálaton való kérdéses szempontjából), méltányosságától függ. Természetesen hiba volna a hallgatóságot kifárasztani a legapróbb részletekkel, vagy lényegtelen adathalmaznak memorizáltatásával, számoknak vagy más adatoknak betanultatásával stb. Csak a valóban tudományos részleteket kell bővebben kifejteni.

Teljesen tisztában vagyok azzal is, hogy a jogtörténészek legtöbbje — talán évszázadonként egy-kettőt kivéve — nem fog az alkotmány- és a jogtörténetnek minden részletében kiválót és eredetit alkotni. Kétségtelennek tartom, hogy egyik az alkotmánytörténet tárgyalásában fog kitűnni, a másik a magánjog, a harmadik a perjog, a negyedik a büntető jog történetét fogja nagyobb előszeretettel vagy részletesebben művelni. De ezzel így vagyunk minden nagyobb tanszaknál, kivéve a rendkívüli tehetségeket, az átlagember csak egyes részletekbe hatolhat be mélyebben és alig van ma már szakértnő, a ki egyforma alapossggal foglalozhatnék tanszakának összes tételeivel.

* * *

Összefoglalom fejtegetéseim végső eredményeit. Elismerem, hogy egyike a legnehezebb oktatásügyi feladatoknak megállapítani a jogtörténet tanításának helyes módszerét és kifogástalan rendszerét. Én legkevésbé tartom magamat

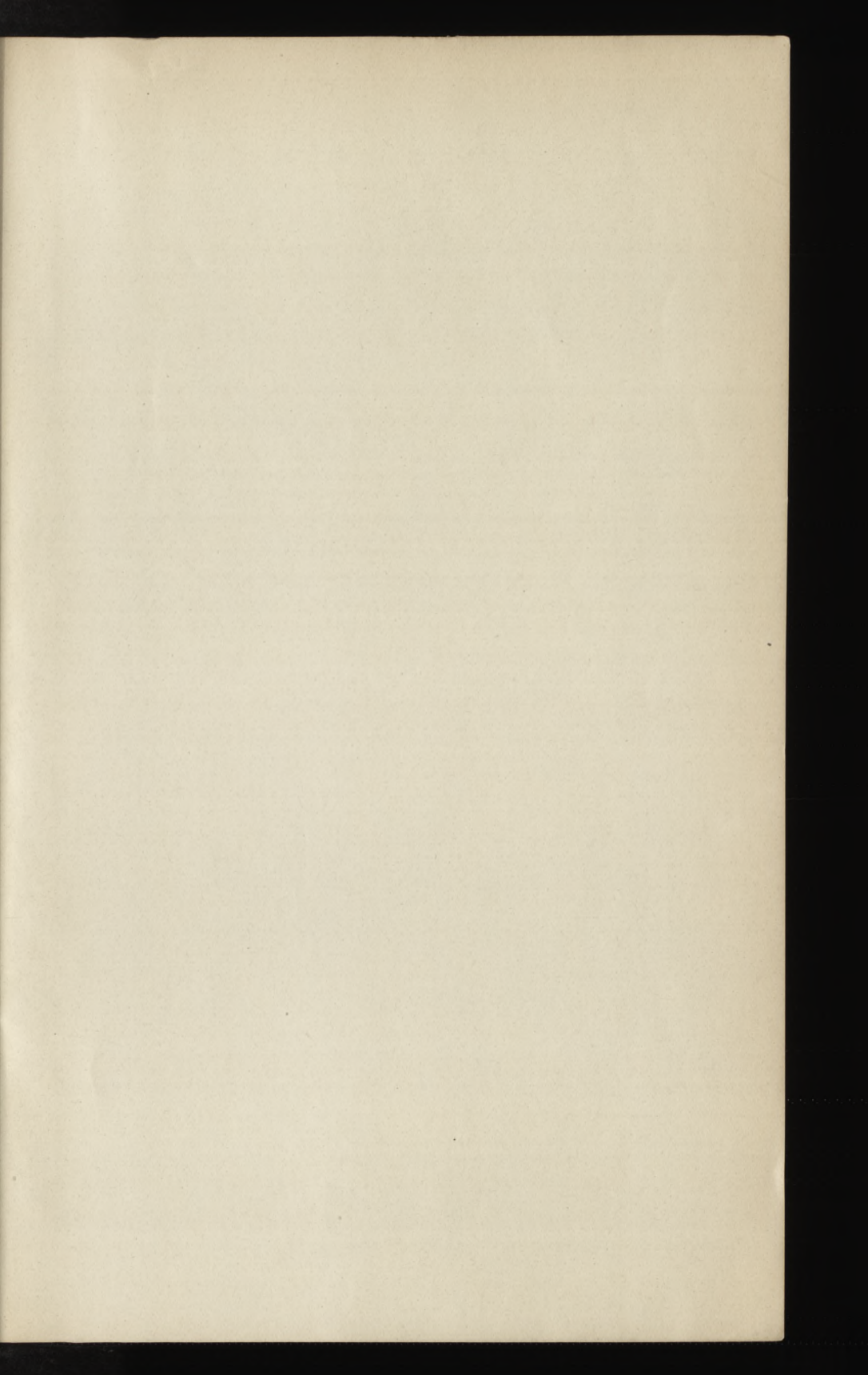
csalhatatlannak, de T. úr könyvének szakmámra vonatkozó részét áttanulmányozván, nyugodtan állithatok kettőt: egyik az, hogy a magyar büntető törvénykezés története még nincs megírva. T. úr is bizonyára restelkedve olvasta, hogy egyik külföldi bírálója, Laband, a ki nem tud magyarul és nem is olvashatta azon magyar írók munkáit, a kik T. úr előtt jogtörténetünket művelték, őt a «magyar Eichhorn»-nak nevezte. A büntetőjog története tekintetében a jövőtől kell várunk azt az író, a kinek Laband úr ezt a címet adományozhatni fogja. A bírósági szervezet és perjog történetére nézve pedig azt hiszem, ez a cím Hajnik Imrét illeti meg 1899-ben megjelent monographiájáért.

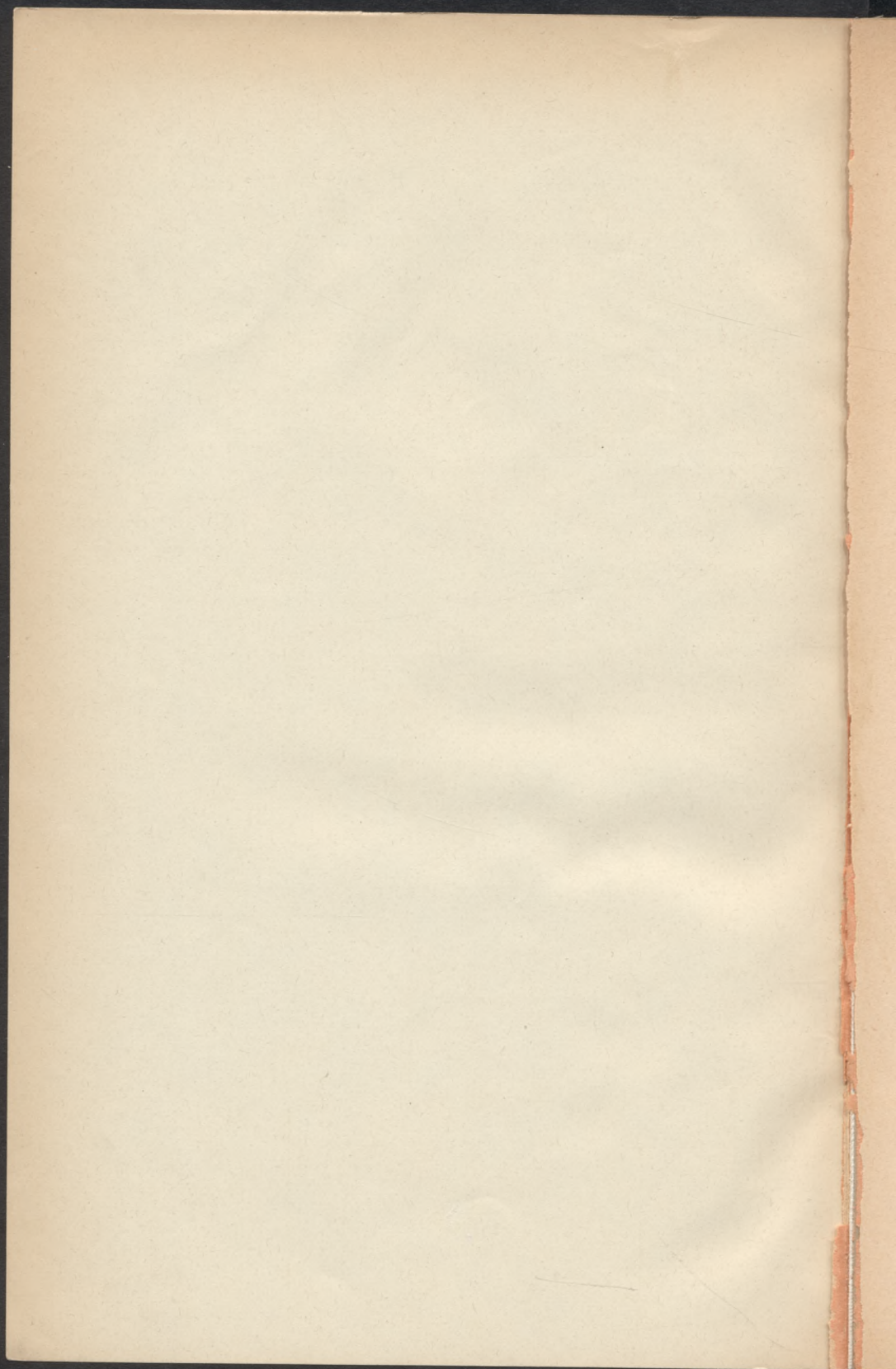
Másik állításom, hogy a büntetőjog és perjog fejlődésének tárgyalására nézve nem kielégítő az a «módszer és rendszer», melyet T. úr könyvében követ.

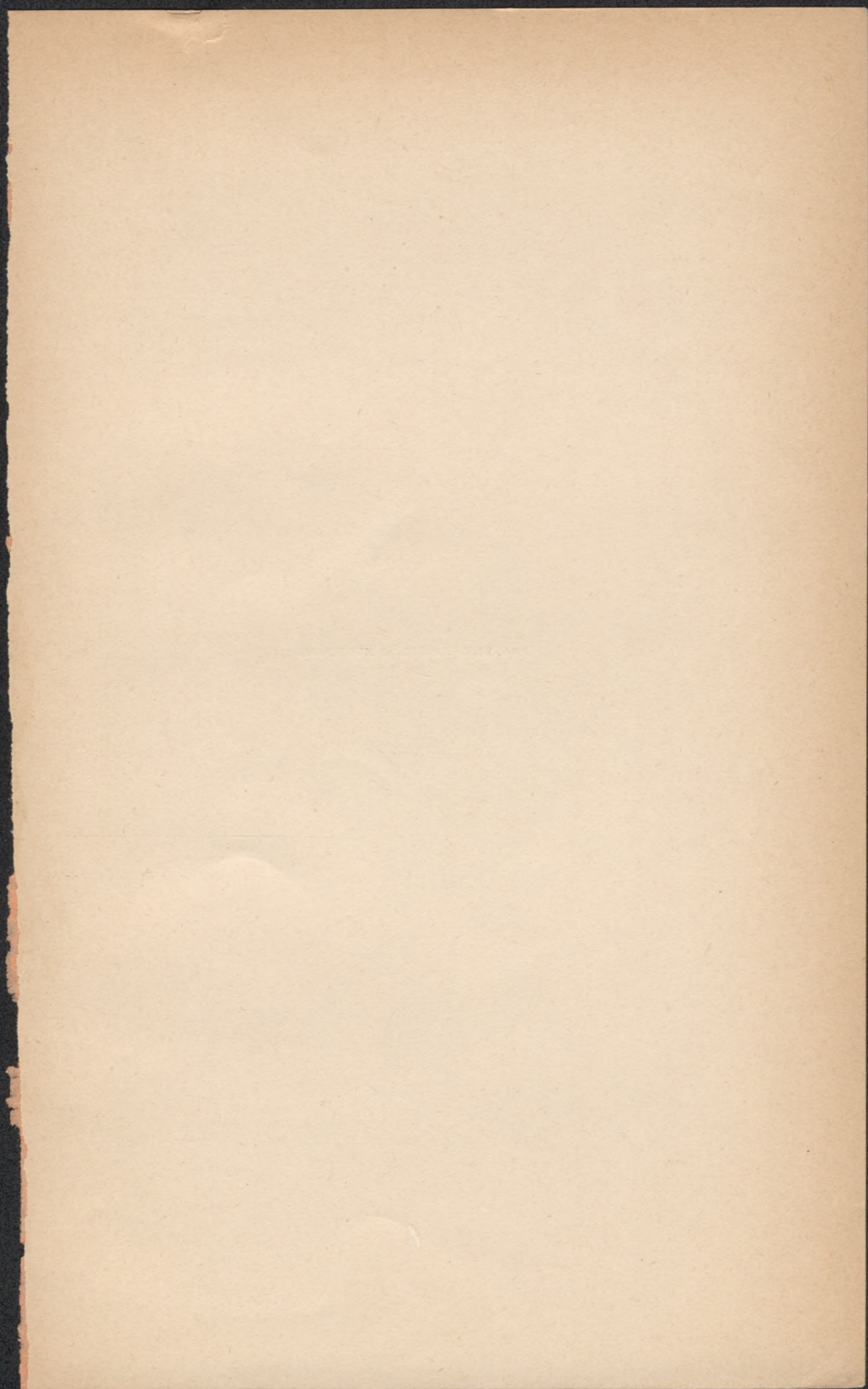
A büntetőjog és büntető perjog történetét nem «csakis úgy» lehet «sikeresen előadni és tudományosan művelni», a hogy azt T. úr tankönyvében teszi s ennél fogva nem javasolhatnám, hogy közoktatásügyi kormányunk ezt a tankönyvet «à la Martini» (l. fennebb, a bevezetésben 162. l.) mintaképül írja elő a jogtörténet hazai tanárai számára.

FRANKLIN-TÁRSULAT NYOMDÁJA.

